

CORVINUS LAW PAPERS

Corvinus University of Budapest
Corvinus Business School

CLP 1/2018

Bán Dániel

A joghatósági megállapodások egyes kérdései
a nemzetközi magánjogi kodifikáció tükrében

Bodzási Balázs

A bizalmi vagyonkezelés (trust) jogintézménye,
a szabályozást érintő módosítások tükrében

Dúl János

A gazdasági társaságok származtatott alapításáról
öröklési jogi kontextusban

Görög Márta

Gondolatok a személyiségi jog egyes összetevőinek
kereskedelmi értékéhez

ISSN 2416-0415

Corvinus Law Papers

CLP – 1/2018

The primary purpose of the Corvinus Law Papers (CLP) is to publish the results of research projects performed by those connected to the Department of Business Law as research reports, working papers, essays and academic papers. The CLP also publishes supplementary texts to be used for practical and theoretical training of students.

Editor-in-Chief:

Dániel Bán (Senior Lecturer, Corvinus University of Budapest, Corvinus Business School, Department of Business Law)

Contact: daniel.ban@uni-corvinus.hu

Editorial Board:

Dániel Bán (Senior Lecturer, Corvinus University of Budapest, Corvinus Business School, Department of Business Law)

Contact: daniel.ban@uni-corvinus.hu;

Mónika Csöndes (Senior Lecturer, Corvinus University of Budapest, Corvinus Business School, Department of Business Law)

Contact: monika.csondes@uni-corvinus.hu;

Zoltán Nemessányi (Associate Professor, Corvinus University of Budapest, Corvinus Business School, Department of Business Law)

Contact: zoltan.nemessanyi@uni-corvinus.hu

Address of the Editorial Board:

Corvinus Law Papers
1093 Budapest, Fővám tér 8. III. emelet 321/A

Publisher:

Corvinus University of Budapest
Corvinus Business School
H-1093 Budapest, Fővám tér 8.

Responsible for the edition:

Dániel Bán

ISSN 2416-0415

Szerkesztői előszó

A magánjogot oktató fiatalok immáron 11. a Magánjogot Oktatók Egyesülete pedig 8. rendes, éves konferenciájának 2017. évben a Budapesti Corvinus Egyetem Pénzügyi, Számviteli és Gazdasági Jogi Intézet Gazdasági Jogi Tanszéke adott otthont 2017. május 26-án. A 11 szekcióban elhangzott összesen 42 előadás a megújult magyar magánjog (2017-ben az új Polgári Törvénykönyv immáron több mint hároméves múltta tekintett vissza, elfogadásra került az új Polgári Perrendtartás és az új nemzetközi magánjogi törvény) a polgári jog, a polgári eljárásjog és a nemzetközi magánjog elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozott. Feltettük magunknak a kérdést, amely a konferencia címét is adta: be van fejezve a nagy mű? Hátra dőlhetünk-e magánjogot oktatóként, a magánjog tudományos művelőjeként az új törvények elfogadását követően? A konferencia résztvevői, a magánjogot oktatók, kutatók tudják a legjobban, hogy az új törvények elfogadásával éppen csak az első bizonytalan lépés történt az új magánjog kialakításának irányába. A magánjogban a törvények szükségszerűen korlátozott hatókörűek. Sokkal nagyobb szerepe van az újonnan kialakuló gyakorlatnak, és a jövő generációk magánjogi szemlélet-formálásának. A magánjogot oktatók konferenciája és az elhangzott előadások szerkesztett változata (jelen kötetben) egyértelmű jelzés: a mű nincs befejezve, a munka folytatódik tovább. Közös felelősségünk az új magánjog alakítása, amelyet a magánjogot oktatók szakmai-baráti közösségében közös örömként tudunk megélni.

A joghatósági megállapodások egyes kérdései a nemzetközi magánjogi kodifikáció tükrében

Bán Dániel

Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdasági Jogi Tanszék

e-mail: daniel.ban@uni-corvinus.hu

A joghatósági megállapodásokkal kapcsolatos problémákat sok jogterület érezheti magáénak. A fórumválasztó megállapodások szerződéses jellegéből következően klasszikus polgári jogi kérdések éppúgy felvetődnek, mint eljárásjogi, sőt, – bizonyos szuverenitási problémákon keresztül – akár alkotmányjogi összefüggések is. A joghatósági megállapodások szükségszerűen nemzetközi jellegéből adódóan pedig mindezek a nemzetközi magánjog területén is lecsapódnak. A nemzetközi magánjog fogalmi keretei között jelentkező kérdéseknek különös aktualitást ad az új magyar nemzetközi magánjogi törvény (2017. évi XXVIII. törvény, a továbbiakban: Nmt.) 2018. január 1-jei hatályba lépése. A hatályba lépés óta eltelt rövid időre tekintettel az új törvényen alapuló bírósági (és közjegyzői, illetőleg hatósági) gyakorlatból egyelőre aligha lehet számottevő következtetéseket levonni, ezért ezúttal elsősorban azokra a kérdésekre kívánunk koncentrálni, amelyek a nemzetközi magánjogi kodifikációs munka során merültek fel.

Kulcsszavak: joghatósági megállapodás, nemzetközi magánjog, fórumválasztási szabadság, vagyoni jogi ügyek

1. A szabályozási modell koncepcionális alapkérdése: a fórumválasztás szabadságának terjedelme

Miután a joghatósági megállapodásokat érintő egyes kérdésekhez ezúttal a nemzetközi magánjogi kodifikáció (vagyis a jogalkotás) felől közelítünk, célszerűnek tűnik egy olyan kérdéskör elemzésével indítani, amely döntően befolyásolja a szabályozás kialakítását. A szabályozás kialakításának egyik legfontosabb – koncepcionális jelentőségű – előkérdésként merül fel, hogy a jogalkotó egyáltalán milyen terjedelemben biztosítsa (ismerje el) a felek *fórumválasztási szabadságát*.

A fórumválasztás szabadságának *terjedelmével* összefüggésben két – a felek szerződési szabadságát érintő – elvi kérdés okvetlenül tisztázásra szorul: egyfelől az, hogy milyen ügycsoportokra terjedjen ki a fórumválasztás szabadsága, másfelől pedig az, hogy megillessse-e a feleket a külföldi fórum választásának joga az ún. tisztán belföldi (lényeges külföldi elemet nem tartalmazó) jogvitákban.

1.1. Milyen jogviszonyokból eredők jogvitákra terjedjen ki a felek fórumválasztási szabadsága?

Az 1979. évi nemzetközi magánjogi kódex¹ a fórumválasztás szabadságát kizárólag *vagyoni jogi ügyek* tekintetében ismerte el. Ez a megoldás egyfelől gyakorlati igényeket elégített ki, másfelől illeszkedett a joghatósági megállapodásokkal kapcsolatos nemzetközi fejlődési tendenciákhoz is. Erre tekintettel a vagyoni jogi ügyek vonatkozásában a felek

¹ A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr.

fórumválasztó szabadságának fenntartása az új törvény előkészítése során is feltétlenül indokoltnak tűnt. Kérdésként merült fel ugyanakkor, hogy indokolt-e ennél tágabb körben (például személyállapot, illetve családjogi ügyekben is) lehetővé tenni, hogy a felek joghatósági megállapodást kössenek. Ezzel összefüggésben fontos emlékeztetni arra, hogy a Tanács 2201/2003/EK Rendelete a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (a továbbiakban: Brüsszel IIa Rendelet) 12. cikke biztosít egyfajta korlátozott fórumválasztási lehetőséget a felek számára. Hangsúlyozni kell azonban, hogy ennek értelmében a házasság felbontásával, a különválással, vagy a házasság érvénytelenítésével összefüggő szülői felelősségre vonatkozó ügyben akkor köthető joghatósági megállapodás, ha legalább az egyik házastárs a gyermekkel kapcsolatos szülői felelősséget gyakorol, és kizárólag azon tagállam bíróságának joghatósága köthető ki, amelynek bírósága a Brüsszel IIa Rendelet általános joghatósági szabályai szerint (3. cikk) a házasság felbontásával, a különválással, vagy a házasság érvénytelenítésével kapcsolatos ügyben joghatósággal rendelkezik. Látható tehát, hogy a Brüsszel IIa Rendelet kizárólag *uniós relációban* és ezen belül is rendkívül *szűk körben* ismeri el a felek fórumválasztási szabadságát, így önmagában nem szolgálhat elegendő érvként ahhoz, hogy a magyar jogalkotó a korlátozott fórumválasztás jogát nem vagyoni jogi ügyekben EU-n kívüli (non-EU) relációban elismerje. Sőt, miután az uniós rendeleti jog tárgyi hatálya alapvetően meghatározza a nemzeti jogalkotó mozgásterét, a kodifikáció során a kérdés – a gyakorlati szempontokra is figyelemmel – valójában az volt, hogy szükséges-e kiterjeszteni a fórumválasztás szabadságát nem vagyoni jogi ügyekben azokra az esetekre, amikor

- nem EU-tagállam bíróságának joghatóságát kötik ki a felek;
- magyar bíróságnak – a felek által kötött joghatósági megállapodás hiányában – egyébként lenne joghatósága; és
- a kikötött fórumnak – kikötés hiányában – egyébként nem lenne joghatósága.

E feltételek együttes fennállása esetén úgy tűnik, hogy az adott ügy (jogvita) a magyar joggal szorosabb kapcsolatot mutat, mint egy másik (nem EU-tagállam) ország jogával. Mindezek alapján a jogalkotó végül úgy döntött, hogy ilyen tényállások tekintetében nem lenne célszerű a felek fórumválasztási szabadságát nem vagyoni jogi ügyek tekintetében általánosságban elismerni.

1.2. Fórumválasztás lényeges külföldi elem híján?

Mind a választottbírósági mind a joghatósági megállapodások kapcsán időről időre felmerül a kérdés, hogy megilleti-e (illessze-e meg) a feleket a fórumválasztás szabadsága lényeges külföldi elemet nem tartalmazó, vagyis ún. *tisztán belföldi jogvitában*. A probléma árnyaltságát jól jelzi, hogy már maga a fórumválasztás szabadságának ez irányú terjedelmével kapcsolatos kérdés is többféleképpen tehető fel – jobbra attól függően, hogy a kérdést feltevő a joghatósági megállapodásoknak főként a szerződéses jellegére koncentrál, vagy azokban inkább az igazságszolgáltatási tevékenységben megjelenő állami szuverenitásnak a privátautonómiában gyökerező egyik korlátját látja. Akik a kérdéskör magánjogi oldalára fókuszálnak, elsősorban a *szerződési szabadság* felől közelítik meg a problémát, akik viszont inkább közjogi színezetűnek tekintik a kérdést, azok gyakorlatilag az *igazságszolgáltatási monopóliumról való állami lemondás* egyik részkérdéseként tekintenek rá. Akárhogy is, a joghatósági megállapodásokkal kapcsolatos problémák magánjogi és közjogi beágyazottsága rendkívül árnyalt megközelítést tesz szükségessé. Az ugyanakkor kétségtelen (és talán természetesnek is mondható), hogy az egyes szabályozási részkérdések kapcsán az inkább

közjogias beállítottságú jogászok jellemzően a fórumválasztási szabadság szűkebb felfogását érzik elfogadhatóbbnak, mint a magánjogi oldalról közelítők.

Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2015/EU Rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (a továbbiakban: Brüsszel Ia Rendelet) 25. cikk (1) bekezdése lehetővé teszi – többek között – azt is, hogy azonos tagállamban lakóhellyel rendelkező felek más tagállam bíróságának joghatóságát kössék ki, illetőleg lakóhellyel egyetlen tagállamban sem rendelkező felek valamely tagállam bíróságának joghatóságát kössék ki. A Brüsszel Ia Rendelet 25. cikkével [illetve korábban a 44/2001/EK Rendelet (Brüsszel I Rendelet) 23. – megelőzőleg 17. – cikkével) összefüggésben komoly vita bontakozott ki a jogirodalomban. Egyesek szerint a jogszabály lehetővé teszi azt, hogy egy tisztán belföldi ügyet a felek pusztán a külföldi joghatóság kikötésével *nemzetközi jellegűvé* tegyenek², mások viszont úgy vélik, hogy a joghatósági probléma, és ezen belül a joghatósági megállapodások kérdése eleve csak olyan ügyekben merülhet fel, amelyek – az esetleges külföldi joghatóság kikötésétől függetlenül – egyébként is tartalmaznak lényeges külföldi elemet.³

A magunk részéről a kérdést alapvetően jogpolitikai jellegűnek tekintjük és nem dogmatikainak. Álláspontunk szerint abból célszerű kiindulni, hogy a kizárólagos joghatósági szabályok, valamint a külföldi határozatok elismerésére, illetve végrehajtására vonatkozó normák együttesen megfelelő garanciát nyújtanak arra, hogy

- kizárólag belföldi fórum járhasson el azokban az ügyekben, amelyekben a magyar jogalkotó ezt feltétlenül szükségesnek tartja, valamint

- a külföldön hozott határozat belföldön ne legyen végrehajtható akkor, ha azt a belföldi jogalkotó feltétlenül meg kívánja gátolni.

A probléma tehát gyakorlatilag azokra a jogvitákra szűkíthető, amelyekben a magyar bíróságok nem rendelkeznek kizárólagos joghatósággal, és a külföldi fórum által hozott határozat elismerése és végrehajtása egyébként nem kizárt. A valódi kérdés megítélésünk szerint ilyen esetekben az, hogy van-e valamilyen (további) olyan szempont, illetőleg körülmény, amely (mégis) a fórumválasztás szabadságának a korlátozását indokolná. Az itt említett tényállások kapcsán a magunk részéről a *belföldi kógens anyagi jogi normák* védelmének kérdését tekintjük központi jelentőségűnek. A kérdés tehát a következő: kizárólagos magyar joghatóság híján célszerű-e korlátozni a felek fórumválasztó szabadságát arra hivatkozva, hogy a tényállás egyébként ún. tisztán belföldi tényállásnak minősül?

Kétségtelen, hogy ha tisztán belföldi ügyben a magyar jogot kell alkalmazni, akkor a felek külföldi fórum joghatóságát kikötő megállapodása erősen *spekulatív*nak tűnik. Ha pedig tisztán belföldi tényállás esetén külföldi jogot kellene alkalmazni, akkor az első kérdés az, hogy ebben az esetben még beszélhetünk-e egyáltalán tisztán belföldi jogvitáról.⁴ Ha a

² Lásd az ún. Jenar jelentést: Report on the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters (Signed at Brussels, 27 September 1968) by Mr. P. Jenar (HL C 59., 1979.3.5. 1.)

³ Lásd az ún. Schlosser jelentést: Report on the Convention on the Association of the Kingdom of Denmark, Ireland and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters and to the Protocol on its interpretation by the Court of Justice (Signed at Luxembourg, 9 October 1978) by Professor Dr. Peter Schlosser (HL C 59 1979.03.05.71.) 174. pont; továbbá: NAGY Csongor István: Az Európai Unió nemzetközi magánjoga. HVG-Orac, Budapest, 2006, 140.

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK Rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I. Rendelet) 3. cikk (3) bekezdése szerint: „amennyiben a jogválasztás időpontjában valamennyi, a jogviszonyra vonatkozó egyéb lényeges tényállási elem más országhoz kapcsolódik, mint amelynek jogát választották, a felek választása nem sértheti a másik állam azon jogszabályi rendelkezéseinek alkalmazását,

tényállást – a külföldi jog választása mellett – továbbra is tisztán belföldinek tekintjük, akkor a fórumválasztás kevésbé tűnik spekulatívnak (főleg akkor, ha a választott jog és a választott fórum azonos országé).

A probléma az, hogy a külföldi (nem EU-tagállambeli) fórum joghatóságának kikötése könnyen a magyar anyagi jog kógens normáinak félre tételére vezethet. Ebben az esetben ugyanis arról van szó, hogy

- a felek az egyébként tisztán belföldi jogviszonyuk elbírálását spekulatív módon külföldi fórumra bízják, vagy

- a felek külföldi fórum és külföldi jog választásával a belföldi kógens anyagi jogi normákat kívánják félre tenni: tisztán belföldi tényállás esetén ugyanis a jogválasztás – a Róma I. Rendelet alapján – csupán ún. anyagi jogi jogválasztásnak minősülhet, vagyis a felek jogválasztása nem eredményezheti a belföldi (esetünkben: magyar) jog kógens normáinak figyelmen kívül hagyását. Ha azonban a felek ilyen esetekben külföldi (nem EU-tagállami) fórum joghatóság kötik ki, úgy ezzel – a kollíziós lex fori indirekt megválasztása révén – adott esetben kikerülhetik a belföldi kógens normák alkalmazását is (hiszen a kikötött bíróság a saját államának kollíziós jogát fogja alkalmazni, amely alapján egyáltalán nem biztos, hogy eljut a magyar anyagi jog kógens normáihoz).

Összegezve: a kérdés valójában az, hogy célszerű-e azokat a belföldi kógens anyagi jogi normákat a fórumválasztási szabadság korlátozásával védelemben részesíteni, amelyek megsértése egyébként nem lenne elegendő ok a külföldi határozat elismerése, illetve végrehajtása megtagadásához? A magunk részéről úgy véljük, hogy az ilyen normák védelmét – amennyiben e védelem valóban szükséges – nem a fórumválasztás szabadságának korlátozásával kell biztosítani.

2. Az alkalmazandó jog meghatározásával és terjedelmével kapcsolatos egyes kérdések

2.1. A joghatósági megállapodásokra alkalmazandó kollíziós szabályok megalkotásának szükségessége

A joghatósági megállapodásban megnyilvánuló fórumválasztási szabadság alapvetően kétféle módon (ellentétes előjellel) kapcsolódhat az állami szuverenitásban gyökerező jurisdictiohoz. A szerződő felek joghatósági megállapodás útján egyfelől *kizárhatják* az e kizárás hiányában egyébként fennálló joghatóságot, másfelől joghatóságot *keletkeztethetnek* ott, ahol – erre irányuló megállapodásuk nélkül – joghatóság máskülönben (jogszabály alapján) nem állna fenn. Ebből következik, hogy amikor az eljáró bíróság valamely joghatósági megállapodás megítélésével kapcsolatban dönt, akkor egyszersmind saját joghatóságáról is döntést hoz.

Amint már utaltunk rá, a joghatósági megállapodásokat polgári jogi, eljárási jogi és – jórészt a szuverenitás-probléma közvetítésével – helyenként alkotmányjogi hangsúlyok sajátos megoszlása jellemzi. Elsősorban a kérdéskör közjogi színezetű oldalára tekintettel semmiképpen nem szerencsés helyzet, ha a joghatósági megállapodások vonatkozásában nem áll a jogalkalmazók rendelkezésére egyértelmű kollíziós szabályozás. Ennek hiányában ugyanis már az érdemi jogvita elbírálását megelőzően felmerülő bizonyos eljárási jogi kérdések kapcsán is esetenként szinte leküzdhetetlennek tűnő akadályokkal találja magát szembe a jogalkalmazó: megfelelő kollíziós norma hiányában ugyanis rendkívül nehezen

amelyektől megállapodás útján nem lehet eltérni.” A Róma I. Rendelet 3. cikk (3) bekezdése tehát lehetővé teszi azt, hogy a felek tisztán belföldi tényállás esetén külföldi jogot válasszanak, azzal, hogy ebben az esetben a jogválasztás nem vezethet a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog kógens normáinak félre tételéhez.

dönthető el már az is, hogy az eljáró fórum egyáltalán mely jog(ok) alapján vizsgálja meg a (joghatóságát keletkeztető vagy kizáró) joghatósági megállapodást.

Az 1979. évi nemzetközi magánjogi kódex a joghatósági megállapodásokra alkalmazandó jog meghatározása tekintetében nem tartalmazott különös szabályt. A fentiekre tekintettel azonban mind a nemzetközi magánjogi kodifikációs bizottság, mind a jogalkotó úgy ítélte meg, hogy az új nemzetközi magánjogi törvény nem maradhat adós a megfelelő kollíziós szabályok kialakításával.

2.2. Az alkalmazandó jog meghatározása és terjedelme

A joghatósági megállapodásokra vonatkozó különös kollíziós szabályok kidolgozása elsősorban azért tűnt indokoltnak, mert – a joghatósági megállapodások sajátosságaira tekintettel – a szerződéses jogviszonyokra általában kidolgozott kapcsoló szabályok (a jellemző szolgáltatás kötelezettjének szokásos tartózkodási helye, a szerződéskötés helye, a járulékos kapcsolat elve, stb.) sokszor nem alkalmazhatók megfelelően a fórumválasztó szerződésekre. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a fórumválasztás szabadsága komoly rést üt az állami szuverenitáson: joghatósági megállapodás útján ugyanis a feleknek lehetőségük nyílik arra, hogy az állam jogszabályai alapján egyébként fennálló jurisdictiót lerontsák. Nyilvánvaló ezért, hogy a joghatósági megállapodásokra irányadó kollíziós szabályok megalkotása során az ebből fakadó *többletszemponatokra* is figyelemmel kell lenni. Ezek mellett a szabályozás kialakítása során adottságként kellett elfogadni azt is, hogy napjainkban az *uniós joganyag* alapvetően meghatározza (ami a nemzetközi magánjogot illeti: jelentősen szűkíti) a nemzeti jogalkotó mozgásterét. S miután a jogalkotó a felek fórumválasztási szabadságát továbbra is kizárólag vagyoni jogi ügyek tekintetében kívánta fenntartani, aligha szorul különösebb magyarázatra az, hogy az Nmt. kodifikációs munkálatai során a Brüsszel Ia Rendelet szabályai mintaként szolgáltak.⁵

A Brüsszel Ia Rendelet 25. cikk (1) bekezdésére tekintettel kizárólag azoknak a tényállásoknak a szabályozása maradt a tagállami jogalkotó hatáskörében, amelyekben a felek nem az Európai Unió valamely tagállama bíróságának, vagy bíróságainak joghatóságát köti ki. Ebből következően az Nmt. joghatósági megállapodásokra vonatkozó rendelkezéseit elsősorban azokra a tényállásokra kellett szabni, amelyekben

- a felek valamely nem EU-tagállambeli bíróság joghatóságát kötötték ki, de
- az eljárás mégis magyar bíróság előtt indul, és
- a magyar bíróságnak – saját joghatósága fennállásának vizsgálata körében – döntenie kell a joghatósági megállapodás jogi sorsáról.

Megítélésünk szerint e tényállások vonatkozásában is indokolt érvényre juttatni a Brüsszel Ia Rendelet 19. preambulum-bekezdésében megfogalmazott megközelítést. Eszerint „a felek szerződéses szabadságát – a biztosítási, fogyasztói és munkaszerződések kivételével, amelyeknél a joghatósággal rendelkező bíróság meghatározása tekintetében csak korlátozott szerződéses szabadság engedhető meg – a rendeletben megállapított kizárólagos joghatósági okok figyelembevételével tiszteletben kell tartani.” Ebben a megközelítésben tehát a fórumválasztási szabadság korlátozásának elsődleges eszköze a megfelelő *kizárólagos joghatósági normák* megalkotása, illetve – az esetleg szükségessé váló utólagos korrekció eszközeként – az elismerés-, illetve végrehajtás-megtagadási okok rendszere lehet. A

⁵ A Brüsszel Ia Rendelet mintakénti elfogadását az is indokolta, hogy ennek megalkotása során az uniós jogalkotó már figyelemmel volt a joghatósági megállapodásokról szóló 2005. évi Hágai Egyezmény szabályaira is. A Hágai Egyezményről részletesen lásd: SZABÓ Sarolta: A joghatósági megállapodásokról szóló Hágai Egyezmény. Magyar Jog, 2010/7, 423 – 432.

kizárólagos joghatósági szabályok által nem tiltott körben ezért a vagyoni jogviták tekintetében a lehető legszélesebb fórumválasztási szabadság elismerése tűnik indokoltnak.⁶

Minthogy a joghatósági megállapodás valójában nem más, mint egy sajátos szerződés, az alkalmazandó jog meghatározásával kapcsolatos első kérdés az, hogy kell-e, indokolt-e a felek számára jogválasztási szabadságot biztosítani e szerződések tekintetében. Ha ugyanis a joghatósági megállapodások szerződés-jellegéből indulunk ki, akkor a jogválasztás elismerésének lehetősége aligha tűnik valamiféle, a realitástól teljesen elrugaszkodott felvetésnek. Ebben a vonatkozásban azonban megítélésünk szerint nem lehet figyelmen kívül hagyni a joghatósági megállapodások közjogi beágyazottságát. A kérdés tehát lényegében a következő: valóban a felekre kívánjuk bízni azt, hogy a joghatósági megállapodásokkal kapcsolatban szükségképpen felmerülő *jurisdictio* mögött meghúzódó egyes szuverenitási kérdések megítélését is részben befolyásoló alkalmazandó jogot válasszanak?

Álláspontunk szerint nem indokolt a felek számára ebben a körben jogválasztási lehetőséget biztosítani, mert a joghatósági megállapodásra alkalmazandó jog felek általi megválasztása

- egyfelől spekulatív megoldások eszközéül szolgálhat,
- másfelől könnyen arra vezethet, hogy amíg az eljáró magyar bíróság a felek által választott jog alapján megállapítja a joghatósági megállapodás érvényességét, addig a kikötött bíróság – a saját *lex fori*-ja alapján – a joghatósági megállapodást érvénytelennek tekinti (például azért, mert e jog alapján az adott jogvita tekintetében a feleket nem illeti meg a fórumválasztási szabadsága).

A fentiekre tekintettel a joghatósági megállapodásokra alkalmazandó jog meghatározását a Brüsszel Ia Rendelet mintájának figyelembe vételével (ugyanakkor attól részben eltérő módon) *sui generis kapcsoló szabállyal* rendezi az Nmt 99. § (5) bekezdése. Eszerint: „a joghatósági megállapodás létezésére és érvényességére - az e törvényben nem szabályozott kérdésekben - a joghatósági megállapodásban kikötött bíróság vagy bíróságok államának joga alkalmazandó.” Az Nmt. tehát új, nevesített kapcsolóelvként bevezeti a *kikötött bíróság államának jogát*. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a kikötött bíróság államának joga nem terjed ki a joghatósági megállapodásokkal kapcsolatos valamennyi kérdésre.

A joghatósági megállapodásokra *alkalmazandó jog terjedelmével* kapcsolatban a Brüsszel Ia Rendelet – meglehetősen slendrián módon – kizárólag a megállapodás semmisségét említi. Az Nmt. azonban – álláspontunk szerint helyesen – az alkalmazandó jogot a megállapodás létezése és érvényessége tekintetében általános jelleggel határozza meg. Ebből következően a kikötött bíróság országának joga alapján kell elbírálni azt, hogy a joghatósági megállapodás *létrejött-e*, és ha igen, a megkötésekor fennállt-e valamilyen *materiális érvénytelenségi ok*. Az *alaki érvényességi kritériumok*, illetőleg a *fórumválasztási szabadság* *lex fori* szerinti korlátozása tekintetében azonban – figyelemmel a joghatósági megállapodások közjogi beágyazottságára is – a *lex fori* anyagi jogi szabályainak alkalmazása feltétlenül indokolt. Annak eldöntése ugyanis a magyar jogalkotó hatáskörébe tartozó kérdés, hogy

- milyen alaki követelményeket támaszt az esetlegesen a magyar joghatóságot (is) lerontó megállapodással szemben; illetőleg

⁶ A kizárt joghatóság és a fórumválasztási szabadság kapcsolatával ehelyütt azért nem foglalkozunk, mert a tagállami jogalkotási hatáskör terjedelmére tekintettel nem igazán várhatók ebben a vonatkozásban gyakorlati problémák. A magyar bíróság joghatóságát kikötő megállapodások ugyanis – a Brüsszel Ia Rendelet hatályára tekintettel – jobbra kívül esnek az Nmt. hatályán. Márpedig a kizárt joghatósági normák és a fórumválasztási szabadság akkor kerülhetne valódi kollízióba, ha olyan ügyben kötnék ki magyar bíróság joghatóságát, amely ügyben egyébként a magyar joghatóság kizárt. Az ilyen kikötés viszont jellemzően a Brüsszel Ia Rendelet hatálya alá tartozik.

- melyek azok a belföldi joghatósági normák, amelyek sérelme esetén az azokat sértő joghatósági megállapodást érvénytelennek tekinti.

Az alaki érvénytelenség, illetőleg a fórumválasztási szabadság terjedelmének vizsgálata során tehát a *lex fori* nem maradhat figyelmen kívül. Ebből következik, hogy ha a joghatósági megállapodás az abban kikötött bíróság államának joga szerint érvényes, de a magyar jog alaki előírásait, vagy kizárólagos joghatósági normáinak egyikét sérti, akkor a magyar bíróság – a *lex fori* alapján – a kikötés érvénytelenségét köteles megállapítani. Ha azonban ilyen sérelem a *lex fori* alapján nem állapítható meg, akkor az egyéb vonatkozásban esetlegesen felmerülő érvénytelenségi kérdésekre (ideértve azt is, hogy a kikötött bíróság joga szerint is fennáll-e a felek fórumválasztása szabadsága) már a *lex contractus* (esetünkben a kikötött bíróság országának joga) lesz alkalmazandó.

A választottbírósági szerződésekhez hasonlóan a joghatósági megállapodások is rendszerint egy másik szerződés (ún. főszerződés) részeként jelennek meg. Természetesen nincs akadálya annak, hogy a felek önálló (külön okiratba foglalt) joghatósági megállapodást kössenek, de a gyakorlatban a tipikus megoldás az, hogy a felek a főszerződés egy rendelkezéseként inkorporálják a joghatósági kikötést. Ilyenkor problémát jelenthet a főszerződés és az abban foglalt joghatósági megállapodás jogi sorsának egymáshoz való viszonya. Annak érdekében, hogy a főszerződés érvénytelensége ne vonja automatikusan maga után a joghatósági kikötés érvénytelenségét, először a gyakorlatban,⁷ majd később normatív keretek között is megjelent az ún. *elkülönítés (separability) elve*. Az elkülönítés elvének funkciója az, hogy a joghatósági kikötést – annak létezése, illetőleg érvényessége tekintetében – önálló, a főszerződéstől független szerződésnek kell tekinteni. Az elkülönítés elvének gyakorlati indoka pedig az, hogy ennek hiányában a kikötött bíróság előtti eljárást minden további nélkül meg lehetne akasztani pusztán azzal, hogy az egyik fél a főszerződés – és azon keresztül az abba foglalt joghatósági kikötés – érvénytelenségére hivatkozik. Látható tehát, hogy az elkülönítés elve anyagi és eljárási jogi hatásokat is kifejt. Anyagi jogi értelemben tulajdonképpen nem más, mint a szerződések létezésével, illetőleg esetleges érvénytelenségével kapcsolatos sajátos kivétel-szabály, eljárási jogi oldalról pedig a kikötött fórum előtti eljárás integritásához fűződő érdek védelmét juttatja kifejezésre. A separability doktrína anyagi- és eljárásjogi beágyazottságára figyelemmel felmerül a kérdés, hogy az elkülönítés elvének vajon a kollíziós jogban is lehet-e létjogosultsága. Napjainkban általánosnak mondható a vélekedés, hogy igen. Meggyőzőnek tűnő jogirodalmi álláspontok szerint a *kollíziós jogi separability* elismerése az anyagi jogi értelemben felfogott separability elismerése esetén tulajdonképpen *dogmatikai szükségszerűség*. Ha ugyanis anyagi jogi szempontból két szerződésről van szó, akkor a kollíziós jog számára a „két szerződés” megközelítés már olyan adottság, amelyet a nemzetközi magánjog – funkciójára és eszköztárára figyelemmel – nem írhat át.⁸ A kollíziós jogi értelemben felfogott separability végső soron tehát azt jelenti, hogy elfogadjuk: előfordulhat, hogy a főszerződésre alkalmazandó jog eltér a főszerződésbe inkorporált joghatósági kikötésre alkalmazandó jogtól. A joghatósági kikötés tehát nem kizárólag az anyagi jogi értelemben vett létezés, illetve érvényesség tekintetében különíthető el a

⁷ Az Európai Unió Bírósága a Benincasa v. Dentalkit ügyben 1997. július 3-án hozott ítéletében kimondta, hogy a joghatósági kikötés érvényességét annak a szerződésnek az érvényességétől függetlenül kell elbírálni, amely magát a joghatósági kikötést tartalmazza. Lásd: C-269/95. Francesco Benincasa v. Dentalkit Srl., különösen az ítélet 22. és 24-29. pontjait.

⁸ Az elkülönítés kollíziós jogi elismerése melletti ilyen érvelés a választottbírósági kikötések kapcsán merült fel, ám megítélésünk szerint ebben a vonatkozásban (vagyis a separability kollíziós jogi elismerésével összefüggésben) az érvelés a joghatósági kikötések tekintetében is helytálló. Lásd: David ST. JOHN SUTTON, John KENDALL, Judith GILL: Russel on Arbitration. 21st Edition, Sweet & Maxwell, London, 1997, 71.

főszereződéstől, hanem az alkalmazandó jog meghatározása tekintetében is. Mindez egyébként a separability funkciójából is következik, hiszen annak célja éppen a fórumválasztó klauzula (és azon keresztül a kikötött fórum előtti eljárás) integritásának megóvása azokban az esetekben, amikor a főszereződés egyébként nem létezik, vagy érvénytelen.⁹

Ami az elkülönítés normatív uniós jogi megjelenését illeti, a Brüsszel Ia rendelet 25. cikk (5) bekezdése a következőket rögzíti: „a szerződések részét képező kizárólagos joghatósági megállapodásokat a szerződés többi feltételétől független megállapodásként kell kezelni. A kizárólagos joghatósági megállapodások érvényességét nem lehet csupán azon az alapon vitatni, hogy a szerződés érvénytelen.” Megjegyezzük, hogy a Rendelet hivatalos magyar szövege a 25. cikk (5) bekezdésében az elkülönítés elvét – álláspontunk szerint helytelenül – csak a kizárólagos joghatósági megállapodásokra engedi alkalmazni, ilyen megszorítás azonban például az angol nyelvű hivatalos szövegben nincs. Erre tekintettel megítélésünk szerint helyes, hogy az Nmt. 99. § (6) bekezdése a separability elvét a kizárólagos joghatósági megállapodásokra vonatkozó szűkítés nélkül rögzíti.¹⁰

3. Összegzés

A joghatósági megállapodások kollíziós szabályainak kialakítása során is fontos célkitűzés, hogy a kollíziós norma alapján egyértelműen meghatározható legyen az a – lehetőleg egy – jog, amelyet alkalmazni kell, és ez a jog egyébként „megfelelő” legyen (jelentsen az alkalmazandó jog „megfelelősége” bármit is).

Az új nemzetközi magánjogi törvény kodifikációja során azonban adottságként kellett elfogadni azt, hogy a joghatósági megállapodások érvénytelensége az alkalmazandó jog meghatározása szempontjából meglehetősen differenciált kérdéskör. Ebből következően a joghatósági megállapodások kollíziós jogi rendezése során nem zárható ki (még a legnagyobb igyekezzet mellett sem) a nemzetközi magánjog egyik kódolt problémája: a *többjogúság*. Ennek megfelelően az Nmt. *többrétegű szabályozást* tartalmaz: egyfelől bizonyos anyagi jogi (tehát nem kollíziós) értelemben felfogott érvénytelenségi szabályokat is rögzít (kizárólagos, illetve kizárt joghatósági szabályokba ütközés, fórumválasztási szabadságot korlátozó normába ütközés miatti semmisség), másfelől – a fennmaradó érvénytelenségi kérdések (valamint a létezés) vonatkozásában – új nevesített kapcsolóelvet vezet be (kikötött bíróság államának joga). Továbbá – miután ezeket más jogszabály nem rögzíti – a joghatósági megállapodásokkal szemben támasztott alaki érvényességi kritériumokat is meghatározza. Minthogy ugyanakkor a joghatósági megállapodások szerződéses természete aligha vitatható,¹¹ az e természetükből adódóan alkalmazandó polgári anyagi jogi normák még részbeni megismétlése is felesleges lenne a nemzetközi magánjogi törvényben. Indokolt ezért, hogy ezekről az Nmt. hallgat.

⁹ Az elkülönítés elvéről részletesebben lásd: BÁN Dániel – NEMESSÁNYI Zoltán: A választottbírói szerződésre alkalmazandó jog meghatározása. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. HVG-Orac, Budapest, 2016, 228 – 230.

¹⁰ Nmt. 99. § (6) bekezdés: Ha a felek a joghatósági megállapodást egy másik szerződés részeként kötötték meg, a joghatósági megállapodást - annak létezése és érvényessége tekintetében - a szerződés többi feltételétől független megállapodásnak kell tekinteni.

¹¹ BREKOULAKIS, Stavros: The Notion of the Superiority of Arbitration Agreements over the Jurisdiction Agreements: Time to Abandon It? Journal of International Arbitration. 24 (2007)/4, 342.

A bizalmi vagyonkezelés (trust) jogintézménye, a szabályozást érintő módosítások tükrében

Bodzási Balázs

*Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdasági Jogi Tanszék
e-mail: balazs.bodzasi@uni-corvinus.hu*

A Ptk. bizalmi vagyonkezelésre vonatkozó szabályainak a módosítása elsődlegesen arra irányult, hogy az elmúlt években felmerült és értelmezési nehézségeket okozó kérdések tisztázásra kerüljenek. A jogalkotói cél egyértelműen az volt, hogy egy működőképes bizalmi vagyonkezelési konstrukció a magyar vagyonrendelők mellett, a külföldi vagyonrendelők érdeklődését is felkeltse. Erre tekintettel a módosítások mindenekelőtt a jogintézmény vagyonvédelmi funkcióját kívánták erősíteni, amely különösen a külföldi vagyonrendelők számára egy kiemelten fontos szempont. A bizalmi vagyonkezelés Ptk.-beli szabályai mellett a bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi XV. törvény is átfogóbb módosításra szorult. A hazai vonatkozások kapcsán azt is ki kell emelni, hogy a bizalmi vagyonkezelésnek a jövőben jelentős szerep juthat a családi vagyontervezésben, hiszen várhatóan egyre több családi vállalkozás kerül bizalmi vagyonkezelésbe. A potenciális külföldi vagyonrendelők számára a magyar bizalmi vagyonkezelés iránti érdeklődés alapvetően arra épülhet, hogy a hazai szabályozás vagyonvédelmi jellege kifejezetten erősnek mondható.

Kulcsszavak: vagyonekülönítés, elkülönített vagyon védelme, vagyonrendelő, vagyonkezelő, kedvezményezett, a bizalmi vagyonkezelés felmondhatósága, bizalmi vagyonkezelés és kötelesrész iránti igény, a vagyonrendelői pozícióban bekövetkező jogutódlás

1. A vagyonkezelés különböző formái a magyar jogban

A vagyonkezelésnek a magyar jogban több formája is ismert. Ezeknek a különböző vagyonkezelési alakzatoknak a közös jellemvonása, hogy más személy tulajdonában lévő vagyonnal kapcsolatos feladatok ellátására irányulnak. Egy részük az állami-önkormányzati vagyon kezeléséhez kapcsolódik, más részüket azonban a magánvagyonok megőrzése és gyarapítása során is alkalmazni lehet. Már a korábbi évszázadokban is ismert volt, hogy a cselekvőkéességükben korlátozottak, valamint az állam, illetve bizonyos közjogi alakulatok vagyonát más személyek kezelték.¹²

A rendszerváltozás előtt a magyar jog a vagyonkezelési jogot egy sajátos dologi jogi jogosultsággként határozta meg, amelynek a megjelenése szorosan kapcsolódott az állami tulajdonhoz. Az állami tulajdonban lévő vagyontárgyak tulajdonjogát ugyanis nem lehet átruházni, vagyonkezelési jogot azonban lehetett felettük alapítani. A vagyonkezelési jog tehát quasi tulajdonjogként (idegen dologbeli jogként) funkcionált.¹³ Ez a fajta dologi jogi

¹² A vagyonkezelés különböző formáiról ld.: CSEHI Zoltán: A vagyonkezelés formái és intézményei a magyar magánjogban. In: KISFALUDI András (szerk.): Tanulmányok a bizalmi vagyonkezelés jogi szabályozásának elméleti alapjairól. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. 95-132.

¹³ CSIZMAZIA Norbert – SÁNDOR István: A bizalmi (fiduciárius) vagyonkezelés modellje és a Ptk. reformja. Polgári Jogi Kodifikáció, 2002/4. 21-22.

jellegű vagyonkezelési jog az állami-önkormányzati tulajdon vonatkozásában a mai napig ismert.¹⁴

A magánvagyonok kezelése tekintetében a gyám, illetve a gondnok által folytatott vagyonkezelést kell kiemelni.¹⁵ Az ezekre vonatkozó jogszabályok jelenleg is meglehetősen hiányosak. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 2:36. § (1) bekezdése ezzel kapcsolatban azt mondja ki, hogy a gondok tevékenységét a gyámhatóság felügyeli. A (3) bekezdés szerint pedig a gondnokolt (a gondnokság alatt álló személy) jogosult a gondnok működéséről és a gondnokolt vagyonáról vezetett nyilvántartásokba betekinteni és azokról másolatot készíteni. Ennek alapján a gondnokolt a saját vagyonáról a gondnok és a gyámhatóság által készített dokumentációkba betekinthet, és ha igényli, azokról másolatot is készíthet. A Ptk. 2:37. §-a ezt a gondnokot terhelő számadási kötelezettség előírásával egészíti ki. A számadási kötelezettség a gondnok vagyonkezelésére vonatkozik.

Egyetértünk azzal a jogirodalmi állásponttal, amely szerint a bizalmi vagyonkezelés ugyan nem válthatja ki a gyámság és a gondnokság intézményeit, de alkalmas jogi konstrukció lehet arra, hogy kiegészítse azokat. Ezáltal kettős védelem hozható létre a gyámolt (gondnokolt) vagyonának kezelése során.¹⁶

A 2014. március 15-én hatályba lépett Ptk. előtt a magyar magánjog a vagyonkezelés szerződéses konstrukcióját nem szabályozta.¹⁷ A felek a szerződéses szabadság elve alapján ugyan korábban is köthettek ilyen típusú szerződést, a magas tranzakciós költségek miatt azonban jellemzően más szerződéses konstrukciót alkalmaztak.¹⁸ Általában a megbízás szabályai jöhettek szóba, ez azonban nem vezetett megfelelő megoldáshoz. Erre tekintettel született meg az a döntés a Ptk. kodifikáció során, hogy az új kódex a bizalmi vagyonkezelést önálló szerződésként szabályozza.

A bizalmi vagyonkezelésnek a Ptk.-beli kodifikációja háttérben elsődlegesen az a gazdasági és társadalmi igény állt, hogy a polgári jog tegye lehetővé a teljes vagyon, illetve annak egy része felett a jog szerinti tulajdonos, valamint a gazdasági értelemben vett tulajdonos személyének a szétválasztását. A kezelt vagyon jogi tulajdonosa a vagyonkezelő, gazdasági értelemben azonban a kezelt vagyon a kedvezményezettet illeti.¹⁹

Fontos azonban azt is kiemelni, hogy a vagyonkezelésnek a fejlett országokban megjelenő formái egy jóval tágabb intézményi kört ölelnek fel, mint a Ptk. által szabályozott bizalmi

¹⁴ A vagyonkezelés történeti előzményeiről ld.: CSEHI Zoltán: A bizalmi vagyonkezelés történelmi előzményei. In: KISFALUDI András (szerk.): Tanulmányok a bizalmi vagyonkezelés jogi szabályozásának elméleti alapjairól. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. 9-52.

¹⁵ A gyám vagyonkezeléséről ld.: CSEHI: A vagyonkezelés formái és intézményei a magyar magánjogban, i.m. 128.

¹⁶ B. SZABÓ Gábor – ILLÉS István – KOLOZS Borbála – MENYHEI Ákos – SÁNDOR István: A bizalmi vagyonkezelés. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2014. 33.

¹⁷ A vagyonkezelés egy teljesen különböző formája a jogi személy létrehozásával történő vagyonkezelés. Vagyonkezelési célból elsősorban alapítványt lehet létesíteni, de ilyen célt szolgálhat egy gazdasági társaság, valamint egy befektetési alap létrehozatala is. A bizalmi vagyonkezelésnek azonban több előnye is van a gazdasági társaságokkal szemben, így többek között az, hogy egy kevésbé formalizált jogintézmény, alacsonyabbak a tranzakciós költségek és a vagyonkezelő szabadabban hozhat döntéseket, mint a gazdasági társaság ügyvezetése. Erről ld.: FUGLINSZKY Ádám – TÓKEY Balázs: Szerződési jog. Különös rész. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018. 361.

¹⁸ Erről részletesebben ld. MENYHÁRD Attila: A bizalmi vagyonkezelési szerződés jogi szabályozásának aktuális kérdései. Fontes Iuris, 2017/1. sz. 37.

¹⁹ A kedvezményezett jogi értelemben nem tulajdonos, hanem várományos. A kedvezményezettnek ezért a bizalmi vagyonkezelési szerződés megkötésében félként nem is kell részt vennie. Ld.: FUGLINSZKY-TÓKEY: i.m. 365.

vagyonkezelés. A modern üzleti világ vagyonkezelési formái mellett a más vagyonának kezelésére irányuló korábbi jogi konstrukcióktól is lényegesen eltérnek.²⁰

2. A bizalmi vagyonkezelés magyar szabályozásának sajátosságai

A Ptk.-ban bizalmi vagyonkezelés elnevezéssel szabályozott szerződésfajta leginkább az angolszász *trust* intézményéhez hasonlítható.²¹ Fontos sajátossága a vagyonátruházás fiduciárius jellege.²² A magyar szabályozás nemzetközi összehasonlításban is magas színvonalúnak tekinthető, fő előnye pedig a rugalmassága.

Annak ellenére, hogy a Ptk. az egyes szerződések között szabályozza, a bizalmi vagyonkezelés nem pusztán egy szerződés, sokkal inkább egy sajátos jogviszony. A bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon ugyan nem önálló jogi személy, a bizalmi vagyonkezelés mégis több, mint egy szerződés. Erre többek között az a tény is utal, hogy a bizalmi vagyonkezelés mint jogviszony nemcsak szerződéssel, hanem egyoldalú jogüggyel (például végrendelettel) is létrejöhet. A jogviszony emellett a létesítésére irányuló szerződés, vagy egyoldalú jognyilatkozat megszűnése után is fennmaradhat. Ezt tükrözi a Ptk. 6:326. § (5) bekezdése is, amely alapján a bizalmi vagyonkezelés nem szűnik meg a vagyonrendelő, a vagyonkezelő vagy a kedvezményezett halálával vagy megszűnésével. Emellett a Ptk. normaszövege is a legtöbb helyen a bizalmi vagyonkezelés kifejezést használja, a bizalmi vagyonkezelési szerződés helyett (pl. Ptk. 6:326. §).

Ebben a speciális, háromszereplős jogviszonyban az elkülönített (kezelt) vagyonnak van meghatározó szerepe. Ezt tükrözik a vagyonelkülönítésre, illetve az elkülönített vagyon védelmére vonatkozó rendelkezések is. A kezelt vagyon a vagyonkezelő saját vagyonától és az általa kezelt más vagyonoktól elkülönült vagyont képez, amelyet a vagyonkezelő köteles külön nyilvántartani (a vagyonelkülönítésről a Ptk. 6:312. §-a rendelkezik). A kezelt vagyon védettsége kapcsán pedig a Ptk. 6:313. § (1) bekezdése azt rögzíti, hogy a kezelt vagyon tárgyaira a vagyonkezelő házastársa, élettársa, továbbá személyes hitelezői és a vagyonkezelő által kezelt más vagyonok hitelezői nem támaszthatnak igényt. A kezelt vagyon nem része a vagyonkezelő hagyatékának.²³

Fontos kiemelni emellett a vagyonkezelővel szembeni fokozott követelményeket is. Ehhez kapcsolódóan mondja ki a Ptk. 6:317. § (2) bekezdése, hogy a vagyonkezelő a kereskedelmi észszerűség követelményei szerint köteles a kezelt vagyont az előre láthatóan fenyegető kockázatokkal szemben megóvni.²⁴ Látható, hogy ez a szakasz nem általános jelleggel írja elő

²⁰ CSEHI: A vagyonkezelés formái és intézményei a magyar magánjogban, i.m. 9-10.

²¹ A német *Treuhand* a magyar bizalmi vagyonkezeléstől nagyobb eltérést mutat, mint az angolszász *trust*.

²² A vagyonátruházás fiduciárius jellege a bizalmi vagyonkezelés mellett a fiduciárius biztosítékoknál is megjelenik (pl. biztosítéki célú tulajdonátruházás, illetve biztosítéki célú engedményezés). A bizalmi vagyonkezelés esetén azonban a vagyonátruházás nem valamely követelés biztosítására szolgál. Kérdéses lehet ugyanakkor a biztosítéki céllal alapított bizalmi vagyonkezelés megítélése. *Tókey* szerint, ha biztosítéki céllal fogyasztónak minősülő vagyonrendelő alapítana bizalmi vagyonkezelést, akkor az az ügylet a Ptk. 6:99. §-a alapján semmisnek minősül. Ld.: FUGLINSZKY-TÓKEY: i.m. 361.

²³ Vitatott ugyanakkor, hogy a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon része-e a vagyonrendelő hagyatékának. Álláspontunk szerint nem, mivel az afölötti tulajdonjogot a vagyonrendelő a vagyonkezelőre ruházta át. A hagyaték pedig az örökhagyót a halálakor megillető vagyon. Ami tehát az örökhagyó halálakor nem tartozik az örökhagyó vagyonába, az nem is része a hagyatékának. A bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon nem az örökhagyó vagyonrendelő vagyona, ezért nem is tartozik az ő hagyatékába. Hasonló álláspontot képvisel: B. SZABÓ – ILLÉS – KOLOZS – MENYHEI – SÁNDOR: i.m. 127.

²⁴ A kereskedelmi észszerűség követelménye szigorúbb mérce, mint az adott helyzetben általában elvárható magatartás követelménye, melyet általános elvként a Ptk. 1:4. § (1) bekezdése rögzít. A kereskedelmi észszerűség követelménye a Ptk.-ban három helyen jelenik meg: a zálogtárgy zálogjogosult általi értékesítése

a vagyongazdálkodó tevékenységére vonatkozóan a kereskedelmi észszerűség követelményét. A kezelt vagyonnak az előre láthatóan fenyegető kockázatokkal szembeni megóvási kötelezettségét mondja ki, ehhez kapcsolódóan pedig az általános szinttől (adott helyzetben általában elvárható) magasabb követelményt támaszt (kereskedelmi észszerűség követelménye). Ennek a fokozott követelménynek a megsértése esetén a vagyongazdálkodó mellett a kedvezményezett is felléphet a vagyongazdálkodóval szemben és kártérítési igényt érvényesíthet vele szemben. Ebben az esetben azonban a vagyongazdálkodó nem a kontraktuális felelősség általános szabályai szerint mentheti ki magát, hanem a kimentés kapcsán is a kereskedelmi észszerűség mércéjét kell alkalmazni. Ez utóbbi enyhébb, mint a kontraktuális felelősség általános kimentési szabálya.²⁵

Ennek a háromszereplős jogviszonynak (vagyongazdálkodó – vagyongazdálkodó – kedvezményezett) a vagyongazdálkodó áll a középpontjában. Ez szorosan összefügg azzal, hogy a Ptk. 6:310. § (1) bekezdése alapján a vagyongazdálkodó az általa kezelt vagyon tulajdonosává válik. Igaz, ez egy célhoz kötött vagyongazdálkodás, hiszen a vagyongazdálkodó ugyan a saját nevében, de a kedvezményezett(ek) javára kezeli a ráruházott vagyont.²⁶ Emellett a vagyongazdálkodó csakis a szerződésben foglalt feltételek szerint és korlátok között rendelkezhet a kezelt vagyonba tartozó vagyontárgyakkal [Ptk. 6:318. § (2) bekezdés]. Ez a fajta kettős tulajdoni helyzet – vagyis a gazdasági értelemben vett tulajdonos és a jogi értelemben vett tulajdonos személyének az elválása – a magyar jogirodalomban még nem volt alaposabb vizsgálat tárgya.²⁷

Általában elmondható, hogy a magyar jogirodalom az elmúlt néhány évben még nem fordított nagyobb figyelmet a bizalmi vagyongazdálkodási jogviszony tulajdonjogi vonatkozásainak az elemzésére.²⁸ A kettős tulajdonjog mellett az is egy részletesebben vizsgálandó kérdés, hogy a bizalmi vagyongazdálkodás mennyiben töri át a dologi jogok zártkörűségének az elvét. Egy további kérdés a bizalmi vagyongazdálkodás fiduciárius jellegének a vizsgálata.

Az mindenesetre nem vitatott, hogy a bizalmi vagyongazdálkodás egy önálló tulajdonátruházási jogcím.²⁹ Ez többek között azt is jelenti, hogy külön jogcímként jelenik meg az ingatlan-nyilvántartásban és a cégnilvántartásban is.³⁰ Az önálló tulajdonátruházási jogcímből következően a bizalmi vagyongazdálkodás sem nem színlelt, sem nem csalárd ügylet.

A bizalmi vagyongazdálkodás – pontosabban a vagyongazdálkodás - nemcsak birtokátadást foglal magában, hanem tulajdonátruházást is. A Ptk. tehát abból indul ki, hogy a vagyongazdálkodó

során [Ptk. 5:133. §], a fuvarozási szerződés szabályai körében [Ptk. 6:264. §], valamint a bizalmi vagyongazdálkodáshoz kapcsolódóan [Ptk. 6:317. § (2) bekezdés].

²⁵ FUGLINSZKY-TÓKEY: i.m. 376.

²⁶ Ez egy fontos különbség a megbízáshoz képest, a megbízott ugyanis a megbízó érdekében jár el. Ha a vagyongazdálkodásra egy hagyományos megbízási szerződés keretében kerülne sor, akkor a megbízott (mint vagyongazdálkodó) a megbízó (vagyongazdálkodó) érdekében és utasításai alapján lenne köteles eljárni. Ezzel szemben a Ptk. 6:316. §-a kógens rendelkezésként rögzíti azt, hogy a vagyongazdálkodót a vagyongazdálkodó és a kedvezményezett nem utasíthatja; az e tilalomba ütköző utasítás semmis.

²⁷ A német jogra vonatkozóan ld.: MUTZE, Otto: Rechtliches oder wirtschaftliches Eigentum? Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 1963/12. sz. 513-517.; ASSFALG, Dieter: Wirtschaftliches Eigentum als Rechtsbegriff. Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 1963/35-36. sz. 1582-1586.

²⁸ A bizalmi vagyongazdálkodás dologi jogi vonatkozásait is tárgyalja azonban *Menyhárd*. Erről ld.: MENYHÁRD Attila: A bizalmi vagyongazdálkodás a magyar polgári jogban. In: KISFALUDI András (szerk.): Tanulmányok a bizalmi vagyongazdálkodás jogi szabályozásának elméleti alapjairól. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. 226-243.

²⁹ MENYHÁRD: A bizalmi vagyongazdálkodási szerződés jogi szabályozásának aktuális kérdései, i.m. 37., továbbá FUGLINSZKY-TÓKEY: i.m. 360.

³⁰ A cégnilvántartásba akkor kell bejegyezni a bizalmi vagyongazdálkodást, ha a vagyongazdálkodó vagyona részese is tartozik.

tulajdonjogot szerez a kezelt vagyon felett, illetve a vagyonba tartozó jogokat és követeléseket is megszerzi.³¹

Bizonyos jogosultságokkal természetesen a vagyonrendelőt is felruhazza a törvény. A vagyonrendelő szerepe a jogviszony létesítésekor, vagyis a vagyónátruházást megelőzően a legjelentősebb. Ekkor illeti meg őt az a széleskörű rendelkezési jogosultság, hogy a jogviszony tartalmát a saját, illetve a kedvezményezett érdekeinek megfelelően alakítsa. A vagyonrendelő azonban a jogviszony létrejötte után is számos jogosultsággal rendelkezik:

- a vagyonkezelőt a megbízatásából másik vagyonkezelő egyidejű kijelölése mellett bármikor visszahívhatja [Ptk. 6:325. § (1) bekezdés];
- felléphet a kezelt vagyon elkülönítése iránti igénnyel [Ptk. 6:313. § (2) bekezdés];
- ellenőrizheti a vagyonkezelőnek a vagyonkezelés körébe eső tevékenységét [Ptk. 6:315. §];
- ha a vagyonkezelő a vagyonkezelési szerződést megsérti és jogosulatlanul ruház át harmadik személyre a kezelt vagyonhoz tartozó vagyontárgyat, a vagyonrendelő jogosult azt a kezelt vagyon számára visszakövetelni (ha a harmadik személy nem volt jóhiszemű vagy nem visszterhesen szerzett)³² [Ptk. 6:318. § (3) bekezdés];
- a vagyonrendelő a határozatlan időre kötött szerződést felmondhatja [Ptk. 6:326. § (1) bekezdés e) pont].³³

A Ptk. 6:318. § (3) bekezdésében biztosított visszakövetelési jog jellege ugyanakkor kérdéses. Ez ugyanis nemcsak kötelmi jogi, hanem dologi jogi karakterrel is bír.³⁴

A Ptk. emellett a kedvezményezettnek is biztosít néhány jogosultságot. Ezek jelentőségét az adja, hogy a kedvezményezett tipikusan nem alanya a bizalmi vagyonkezelési szerződésnek (a bizalmi vagyonkezelési szerződés ebben az esetben harmadik személy – a kedvezményezett – javára szóló szerződésnek minősül).³⁵ A bizalmi vagyonkezelési jogviszony az ő javára jött létre, a vagyonkezelés is az ő javára történik, így indokolt, hogy a kezelt vagyon védelme érdekében ő is felléphessen. Ezért a törvény a vagyonrendelő mellett a kedvezményezettnek is megadja a kezelt vagyon elkülönítésére, illetve visszakövetelésére vonatkozó jogosultságot. A kedvezményezettet is megilleti emellett a vagyonkezelő ellenőrzésének a joga.³⁶ Végül a kedvezményezett kezdeményezheti, hogy a vagyonkezelőt a bíróság – másik vagyonkezelő egyidejű kijelölése mellett - a megbízatásából hívja vissza, ha a vagyonkezelő súlyosan megszegte a szerződést [Ptk. 6:325. § (2) bekezdés].³⁷

Arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy ennek az új jogintézménynek a gyakorlati működéséhez nemcsak a Ptk. rugalmas és magas színvonalú magánjogi szabályozására van szükség. Lényegesek a bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi XV. törvény (a továbbiakban: Bvktv.) rendelkezései is, melyek döntően közigazgatási jogi

³¹ B. SZABÓ – ILLÉS – KOLOZS – MENYHEI – SÁNDOR: *i.m.* 105-106.

³² A vagyonrendelőt megillető visszakövetelési jog a forgalombiztonság érdekében korlátozott, a jóhiszemű és visszterhesen szerző harmadik személyek tulajdonszerzését nem akadályozza. FUGLINSZKY– TÓKEY: *i.m.* 375.

³³ Ezt új szabályként az egyes törvényeknek az üzleti környezet jogi versenyképességének növelése érdekében szükséges módosításáról szóló 2017. évi LXI. törvény (a továbbiakban: Versenyképességi törvény) mondta ki, amely a Ptk.-t is módosította.

³⁴ Ehhez hasonlóan: B. SZABÓ – ILLÉS – KOLOZS – MENYHEI – SÁNDOR: *i.m.* 237.

³⁵ FUGLINSZKY– TÓKEY: *i.m.* 363.

³⁶ Utasítási jog azonban sem a kedvezményezettet, sem a vagyonrendelőt nem illeti meg, vagyis a vagyonkezelőt egyikük sem utasíthatja.

³⁷ A kedvezményezettnek a vagyonkezelő visszahívásának kezdeményezésére irányuló joga erősen korlátozott a vagyonrendelőt megillető joghoz képest. Erről ld. FUGLINSZKY– TÓKEY: *i.m.* 366.

jellegűek. A konstrukció szélesebb körű alkalmazásához emellett a kedvező adózási szabályok is nagymértékben hozzá tudnak járulni.³⁸

A bizalmi vagyonkezelés jogi szabályozását lényegesen vonzóbbá tette a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) 132/A. § (3)-(5) bekezdéseinek³⁹ a hatályon kívül helyezése 2017-ben.⁴⁰ Ezeket az egymásnak is ellentmondó rendelkezéseket a jogirodalomban korábban komoly kritika érte.⁴¹ Hatályon kívül helyezésük nagymértékben erősítette a bizalmi vagyonkezelés vagyonvédelmi funkcióját.

3. A gyakorlatban felmerült kérdések

A Ptk. hatálybalépését követő években a bizalmi vagyonkezelés gyakorlati alkalmazásához kapcsolódóan több olyan kérdés is felmerült, amelyekre a Ptk. eredeti normaszövege alapján nem lehetett egyértelmű választ adni. Ezek közül a két legfontosabb kérdés a következő volt:

a) a határozatlan időre kötött bizalmi vagyonkezelési szerződésben kizárhatják-e a felek a vagyonrendelőt megillető rendes felmondás jogát?

b) a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyontömeg és a kötelesrészi igények közötti viszony tisztázása, így többek között az, hogy a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyont hozzá kell-e számítani a kötelesrész alapjához?

Az első kérdés a bizalmi vagyonkezelési szerződés (jogviszony) vagyonrendelő általi felmondhatóságát érintette. Azt a Ptk. eredeti szövege is egyértelművé tette, hogy a vagyonkezelő a vagyonkezelést felmondhatja. Ebben az esetben a Ptk. 6:326. § (1) bekezdésének b) pontja alapján a bizalmi vagyonkezelés a felmondást követő három hónap elteltével megszűnik. A (2) bekezdés szerint azonban a vagyonkezelő a felmondásnál is a kedvezményezett érdekeinek elsődleges figyelembevétele mellett köteles eljárni. Nem volt azonban ilyen egyértelmű, hogy a felmondási jog a vagyonrendelőt is megilleti-e.

A kérdések másik csoportja a bizalmi vagyonkezelésnek az öröklési jog kogens szabályaihoz való viszonyára irányult. Ez mindenekelőtt a kötelesrész iránti igény és a bizalmi vagyonkezelésbe adott (kezelt) vagyon közötti viszony tisztázását tett szükségessé.

A jogalkalmazási bizonytalanságok elkerülése érdekében ezekre a kérdésekre 2017-ben a Versenyképességi törvény kívánt választ adni.⁴² A felmondhatósággal kapcsolatban a

³⁸ A vagyonrendeléshez kapcsolódó adózási szabályokról ld. B. SZABÓ – ILLÉS – KOLOZS – MENYHEI – SÁNDOR: i.m. 81., 134-153.

³⁹ Vht. 132/A. § (3) *Az adós mint vagyonrendelő ellen indult végrehajtási eljárásban a követelés fedezetéül - a (4) bekezdésben foglaltak szerint - az a vagyon vagy vagyonhányad is szolgál, amely a vagyonrendelőt, vagy a kiadásra irányuló jog jogosultját a vagyonrendelő bizalmi vagyonkezelési jogviszonya megszűnése esetére megilleti. A végrehajtást kérő a (4) bekezdés szerint mondhatja fel a bizalmi vagyonkezelést, és ennek eredményeként a vagyonrendelőnek, vagy jogutódjának kiadandó vagyonhányadból hajtható be a követelés.*

Vht. 132/A. § (4) *Ha az adósnak vagy a kiadásra irányuló jog jogosultjának a bizalmi vagyonkezelési szerződés megszűnése esetén vagyonra vagy vagyonhányadra lenne igénye, és a követelés az adós egyéb vagyontárgyaiból nincs teljesen fedezve vagy csak aránytalanul hosszú idő múlva elégíthető ki, a végrehajtó tájékoztatja a végrehajtást kérőt arról, hogy a rendes felmondás jogát gyakorolhatja. Ha a végrehajtást kérő a felmondást tartalmazó nyilatkozatát a végrehajtónak átadta, a végrehajtó megküldi azt a bizalmi vagyonkezelőnek, egyúttal az adósnak a bizalmi vagyonkezelővel szemben a bizalmi vagyonkezelési jogviszony megszűnése miatt fennálló követelését lefoglalja (110-113. §).*

⁴⁰ Hatályon kívül helyezte a Versenyképességi törvény 11. § c) pontja. Hatálytalan: 2017. június 23-tól.

⁴¹ B. SZABÓ – ILLÉS – KOLOZS – MENYHEI – SÁNDOR: i.m. 241-243., továbbá MENYHÁRD: A bizalmi vagyonkezelési szerződés jogi szabályozásának aktuális kérdései, i.m. 44.

⁴² Kihirdetve a Magyar Közlöny 2017. évi 85. számában (2017. június 8.). A törvény legtöbb rendelkezése a kihirdetést követő 15. napon lépett hatályba (Ennek alapján a hatálybalépés dátuma: 2017. június 23.). Ld. Versenyképességi törvény 46. §-át.

módosítás egy új diszpozitív szabály kimondásával egyértelmű helyzetet teremtett, úgy, hogy ez a bizalmi vagyonkezelési jogviszony stabilitását és a konstrukció rugalmasságát sem sértette. A módosítás emellett a szerződési szabadság és a kötelesrészre vonatkozó kógens rendelkezések egymáshoz való viszonyát is tisztázni kívánta. Ehhez kapcsolódóan a jogalkotó egyértelművé tette, hogy az öröklési jog kógens szabályai a vagyonrendelő rendelkezési jogának a korlátját jelentik.

4. A bizalmi vagyonkezelés vagyonrendelő általi felmondhatósága

A bizalmi vagyonkezelési szerződés (jogviszony) vagyonrendelő általi felmondhatósága kapcsán több kérdés is felmerült:

- felmondhatja-e a vagyonrendelő a bizalmi vagyonkezelést?
- ha igen, ki lehet-e zárni ezt a felmondási jogot a szerződésben?
- a vagyonrendelő jogutódját megilleti-e a felmondási jog?
- az eredeti vagyonrendelő kizárhatja, illetve korlátozhatja-e a felmondási jogot a saját jogutódja vonatkozásában?

A jogalkalmazói gyakorlat részéről felmerült az igény, hogy a Ptk. rendezze ezt a kérdéskört és egyúttal mondjon valamit a vagyonrendelő oldalán bekövetkező jogutódlásról is. A jogutódlás kérdése különösen akkor releváns, ha a természetes személy vagyonrendelő kijelöli a jogutódját, aki azonban nem az örököse, és így nem az öröklés rendje érvényesül.

A többségi álláspont szerint a bizalmi vagyonkezelési szerződés a vagyonrendelő által a Ptk. eredeti normaszövege alapján is felmondható volt. A bizalmi vagyonkezelés vagyonrendelő általi felmondhatósága ugyanis a Ptk. 6:213. § (3) bekezdéséből is levezethető (rendes felmondás). Ennek alapján, ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a tartós jogviszonyt létrehozó, határozatlan időre kötött szerződést megfelelő felmondási idő alkalmazásával bármelyik fél felmondhatja. A felmondási jog kizárása semmis. Ezzel kapcsolatban azonban az jelentett problémát, hogy a felek ezt a felmondási jogot nem zárhatják ki.

Indokoltnak tűnt ezért a bizalmi vagyonkezelés vagyonrendelő általi felmondhatóságának külön szabályozása, azzal a lehetőséggel együtt, hogy a felek a határozatlan időre kötött bizalmi vagyonkezelési szerződésben kizárhatják a rendes felmondás jogát.

Ezt a módosítás diszpozitív szabályként fogalmazta meg (ld. Versenyképességi törvény 24. §). Ennek alapján a Ptk. módosított 6:326. § (1) bekezdése azt rögzíti, hogy a bizalmi vagyonkezelés megszűnik, ha a vagyonrendelő a határozatlan időre kötött szerződést – *annak eltérő rendelkezése hiányában* – felmondja. Ez az új rendelkezés egyértelművé tette a határozatlan időre kötött bizalmi vagyonkezelési szerződés vagyonrendelő általi felmondhatóságát, illetve annak kizárását vagy korlátozhatóságát. A felek ugyanis a szerződésben eltérően is rendelkezhetnek, vagyis ki is zárhatják vagy korlátozhatják a vagyonrendelőt megillető felmondási jogot.

Amennyiben a felek élnek az eltérés lehetőségével és kizárják a felmondási jogot, a vagyonrendelést visszavonhatatlannak tekintik. A Ptk. 6:326. § (3) bekezdésében foglalt kógens szabály alapján azonban az ilyen határozatlan időtartamra létesített és a vagyonrendelő által fel nem mondható bizalmi vagyonkezelési jogviszony is megszűnik ötven év elteltével. Annak azonban nincs akadálya, hogy az ötvenéves időtartam elteltével a vagyonrendelő azonos feltételek mellett újra létrehozza a bizalmi vagyonkezelést.⁴³

⁴³ FUGLINSZKY– TÓKEY: *i.m.* 378.

A vagyonrendelő általi felmondhatóság szabályozása elvezet a bizalmi vagyonkezelés megszűnésének a kérdéséhez. Ezzel kapcsolatban *Tőkey Balázs* a megszűnés két esetét különbözteti meg egymástól:

a) amikor a bizalmi vagyonkezelésnek csak a megbízási jellegű eleme, tehát csak a vagyonrendelő és az eredeti vagyonkezelő közötti jogviszony szűnik meg, de maga a bizalmi vagyonkezelés fennmarad; és

b) amikor a bizalmi vagyonkezelési jogviszony minden eleme megszűnik.⁴⁴

Amíg az a) esetben egy új vagyonkezelő kezeli tovább a vagyont az eredeti kedvezményezett(ek) javára, addig a b) esetben a kedvezményezett jogosultságai is megszűnnek a kezelt vagyon vonatkozásában és a továbbiakban elkülönítetten kezelendő vagyon sem marad.

Az új felmondási ok vonatkozásában felmerül a kérdés, hogy az csak a vagyonrendelő és a vagyonkezelő közötti megbízási típusú jogviszonyt szünteti-e meg, vagy pedig a bizalmi vagyonkezelési jogviszony minden elemét. Álláspontunk szerint ez utóbbi a helyzet, vagyis a határozatlan időre kötött bizalmi vagyonkezelési szerződésnek a vagyonrendelő általi felmondása a vagyonkezelési jogviszony egészét megszünteti. Ez nyilvánvalóan a kedvezményezettre is kihat és a kedvezményezetti jogosultságok megszűnésével járhat. Mivel azonban a kedvezményezettnek csak várományi joga van a kezelt vagyron nézve, ez önmagában nem képezheti akadályát a vagyonrendelőt megillető felmondási jognak. Ez a kérdés a Ptk. 6:213. § (3) bekezdése vonatkozásában is felmerülne, a kedvezményezetti jogosultság megszűnése pedig ebben az esetben sem lenne akadály a felmondási jog gyakorlásának.

5. Bizalmi vagyonkezelés és kötelesrészi igény

A másik rendezésre váró kérdéskör a bizalmi vagyonkezelés és az öröklési jog kógens rendelkezései közötti viszonyt érintette. Ez mindenekelőtt annak tisztázását igényelte, hogy a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyont hozzá kell-e számítani a kötelesrész alapjához. A Ptk. 7:75. §-a alapján kötelesrész a vagyonrendelő mint örökhagyó leszármazóját, házastársát és szülőjét illeti meg, ha az öröklés megnyílásakor az örökhagyó törvényes örököse vagy végintézkedés hiányában az lenne.

Választ kellett adni emellett arra a kérdésre is, hogy ha a természetes személy vagyonrendelő halála után kötelesrésze jogosult személy a bizalmi vagyonkezelés kedvezményezettje is egyben, akkor milyen jogalapon érvényesíthet igényt a kezelt vagyonnal szemben.

Az öröklési jogi kérdésekre adandó válasz során abból kellett kiindulni, hogy a bizalmi vagyonkezelés sem szolgálhat eszközül az öröklési jog kógens szabályainak a megkerülésére. Mindezek alapján a Ptk. Öröklési jogi Könyvében egyértelművé kellett tenni, hogy az örökhagyó által bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon értékét hozzá kell számítani a kötelesrész alapjához. Erre a Ptk. 7:80. § (1) bekezdésének módosításával került sor. A módosított normaszöveg kimondja, hogy a kötelesrész alapja a hagyaték tiszta értéke, valamint az örökhagyó által élők között bárkinek juttatott ingyenes adományok juttatáskori tiszta értéke, *ideértve az örökhagyó által bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon értékét is*. A módosított normaszöveg alapján tehát a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon ebben a tekintetben ingyenes adománynak minősül. Ez azonban azt is jelenti, hogy a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon vonatkozásában a Ptk. 7:81. § (1) bekezdés a) pontját is

⁴⁴ TŐKEY Balázs: Új szerződéstípusok a Polgári Törvénykönyvben. In: VÉKÁS Lajos (szerk.): Fejezetek a Polgári Törvénykönyv keletkezéstörténetéből. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 321.

alkalmazni kell. Eszerint pedig nem tartozik a kötelesrész alapjához az örökhagyó által a halálát megelőző tíz évnél régebben bárkinek juttatott ingyenes adomány értéke.

Ez azt jelenti tehát, hogy a vagyonrendelő halálát megelőző tíz évnél nem régebben bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon értékét hozzá kell számítani a kötelesrész alapjához. A vagyonrendelő halálát megelőző tíz évnél régebben bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon értékét azonban már nem kell hozzászámítani a kötelesrész alapjához.

Kérdésként merülhet fel, hogy kivel szemben érvényesítheti igényét a kötelesrésze jogosult. Van olyan jogirodalmi álláspont, amely szerint a kötelesrésze jogosultnak a kedvezményezett szemben kell fellépnie. Eszerint, mivel nem a vagyonkezelő a kezelt vagyon hasznahúzója, nem lehet őt a kötelesrész kielégítéséért felelős személynek tekinteni, így a kötelesrésze jogosult nem a vagyonkezelővel, hanem a kedvezményezett szemben léphet fel.⁴⁵ Árnnyaltabb álláspontot képvisel *Tőkey*, aki szerint a kötelesrészi igény mind a vagyonkezelővel, mind a kedvezményezett szemben érvényesíthető, attól függően, hogy éppen kinél van a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyon.⁴⁶

6. További öröklési jogi kérdések

Egy további módosítás a Ptk. 7:96. § (5) bekezdését érintette. A módosított normaszöveg szerint végrendelettel alapított bizalmi vagyonkezelési jogviszony esetén a bizalmi vagyonkezelő a hagyatéki tartozásokért a kezelt vagyonnal úgy felel, mintha dologi hagyományban részesült volna.

Ugyancsak a végrendelettel alapított bizalmi vagyonkezelési jogviszonyhoz kapcsolódott egy másik öröklési jellegű módosítás is, amely a Ptk. 6:329. § (2) bekezdését érintette. A módosított normaszöveg szerint végrendelettel alapított bizalmi vagyonkezelési jogviszony a vagyonkezelővé való kijelölésnek a vagyonkezelő által a végrendeletben meghatározott tartalommal történő elfogadásával, a vagyonrendelő halálának időpontjára visszamenő hatállyal jön létre.

A módosított normaszöveg egyértelmű teszi tehát, hogy

- végrendelettel alapított bizalmi vagyonkezelés esetén a vagyonkezelőt a végrendeletben kell kijelölni;
- a kijelölést a vagyonkezelőnek el kell fogadnia;
- a kijelölést a végrendeletben meghatározott tartalommal lehet csak elfogadni;
- a végrendelettel alapított bizalmi vagyonkezelés – a kijelölés vagyonkezelő általi elfogadása esetén – a vagyonrendelő halálának időpontjára visszamenő hatállyal jön létre.

Végül ugyancsak az öröklési joghoz kapcsolódik az a kérdés, hogy ha a kedvezményezett kötelesrésze is jogosult, akkor érvényesíthet-e igényt a vagyonkezelővel szemben szerződési jogi, illetve öröklési jogi alapon is. További kérdés, hogy ha a kedvezményezett mindkét jogalapon érvényesíthetne igényt, választhatja-e azt, amelyik alapján többre tarthat igényt. Ehhez kapcsolódóan pedig eljuthatunk addig a kérdésig is, hogy vajon a vagyonrendelő rendelkezhet-e úgy érvényesen, hogy aki a bizalmi vagyonkezelésbe adott vagyonösszeggel szemben bármilyen igényt (így például kötelesrészi igényt) támaszt, az elveszíti kedvezményezetti pozícióját.

A konstrukció rugalmasságát növelendő, a Versenyképességi törvény 22. §-a egy új dispozitív rendelkezéssel egészítette ki a Ptk. 6:311. §-át. A Ptk. 6:311. § új (5) bekezdése

⁴⁵ B. SZABÓ – ILLÉS – KOLOZS – MENYHEI – SÁNDOR: *i.m.* 131.

⁴⁶ TŐKEY: *i.m.* 325.

szerint a kedvezményezett jogosultság megszűnik, ha a kedvezményezett a szerződésben meghatározottaktól eltérő jogcímen érvényesít igényt a kezelt vagyonnal szemben. A vagyonrendelő rendelkezési jogosultsága ennek alapján tovább bővült és kiegészült azzal a lehetőséggel, hogy kizárja a kedvezményezett pozícióból azt, aki más jogcímen – így például kötelesrészi igény alapján – érvényesít igényt a kezelt vagyonnal szemben.

A két különböző jogcímen való igényérvényesítést kizáró rendelkezésnek akkor van jelentősége, ha a kezelt vagyonnak több kedvezményezettje is van. Ilyen esetben merülhet fel, hogy a több jogcímen igényt érvényesítő kedvezményezett – a vagyonrendelő eredeti szándékától eltérően – kedvezőbb helyzetbe kerül, mint a többi kedvezményezett.⁴⁷

7. A vagyonrendelői pozícióban bekövetkező jogutódlás

Arra vonatkozóan is felmerült az igény, hogy a Ptk. valamilyen módon rendezze a vagyonrendelői pozícióban bekövetkező jogutódlást. Kérdésként merült fel mindenekelőtt, hogy a vagyonrendelői pozícióban történhet-e jogutódlás, vagyis, hogy a természetes személy örököse automatikusan, a törvény erejénél fogva belép-e a vagyonrendelő jogutódjaként a jogviszonyba.

Fontos kiemelni, hogy a szerződéses pozíció örökölhetőségének a kérdése nemcsak a bizalmi vagyonkezelés, hanem valamennyi szerződés esetén felmerül. A jogalkotó erre tekintettel nem akart olyan módosítást végrehajtani, amely kizárólag a bizalmi vagyonkezelés esetében mondta volna ki az egyik szerződéses pozíció örökölhetőségét. Ebből ugyanis adott esetben azt a következtetést lehetett volna levonni, hogy a Ptk. más szerződéstípusok esetén nem ismeri el a jogutódlás lehetőségét.

Ezért a módosítás azt tette lehetővé a vagyonrendelő számára, hogy halála vagy jogutód nélküli megszűnése esetére kijelölje azt a személyt, aki az őt megillető jogok gyakorlására jogosult, valamint az őt terhelő kötelezettségek teljesítésére köteles. Az angolszász jogokban a vagyonrendelői jogok gyakorlására kijelölt személyt protektornak nevezik, azzal a lényeges különbséggel, hogy a vagyonrendelő protektort nemcsak halála, illetve jogutód nélküli megszűnése esetére jelölhet.⁴⁸

A Ptk. 6:325. § új (4) bekezdése mindezek alapján azt mondja ki, hogy a vagyonrendelő a halála vagy jogutód nélküli megszűnése esetére a szerződésben kijelölheti a vagyonrendelőt megillető jogok gyakorlására jogosult és a vagyonrendelőt terhelő kötelezettségek teljesítésére köteles személyt. A kijelölésnek a vagyonkezelőhöz intézett nyilatkozattal történő elfogadása esetén a kijelölt személyt a vagyonrendelő jogai és kötelezettségei illetik meg, illetve terhelik abban a körben, amelyben a szerződés e jogait és kötelezettségeit nem korlátozza.

A vagyonrendelőt ennek alapján az a jog is megilleti, hogy korlátozza az általa kijelölt személy jogait. Kizárhatja például, hogy az általa kijelölt személy felmondja a bizalmi vagyonkezelési szerződést.

Amennyiben a természetes személy vagyonrendelő a halála esetére nem rendelkezne az őt megillető jogok gyakorlására jogosult, illetve az őt terhelő kötelezettségek teljesítésére köteles személyről, akkor az öröklés rendje érvényesül.

Találkozhatunk olyan újabb jogirodalmi állásponttal, amely szerint a Ptk. 6:325. § új (4) bekezdésében lehetővé tett kijelölést végintézkedésnek kell tekinteni. Ezen vélemény szerint ellentét mutatkozik a Ptk. 6:325. § (4) bekezdése, valamint az öröklési jogi szabályok között. Nem egyértelmű ugyanis, hogy ezt a végintézkedésnek tekintett jognyilatkozatot milyen

⁴⁷ TÓKEY: i.m. 319.

⁴⁸ Értelmezési kérdések azonban a protektor jogállása kapcsán is felmerülnek. Így mindenekelőtt az, hogy a vagyonrendelő halála (jogutód nélküli megszűnése) esetén a kijelölt protektor mennyiben lesz jogosult a vagyonrendelő tevékenységét folytatni. Erről ld. B. SZABÓ – ILLÉS – KOLOZS – MENYHEI – SÁNDOR: i.m. 113.

formában kell megtenni, illetve, hogy milyen időpontban és milyen feltételekkel szállnak át a vagyonrendelői jogok és kötelezettségek a jogutódra.⁴⁹

Álláspontunk szerint azonban az új normaszöveg által lehetővé tett kijelölést nem lehet végintézkedésnek tekinteni. A Ptk. 7:10. §-a szerint az örökhagyó halála esetére vagyonáról vagy annak egy részéről végintézkedéssel szabadon rendelkezhet. Ennek alapján a végintézkedésnek mindig az örökhagyó vagyonára kell irányulnia. Az örökhagyó a végintézkedéssel vagyonáról, vagy annak egy részéről rendelkezik. Amennyiben azonban a vagyonrendelő halála esetére kijelöli az őt megillető jogok gyakorlására jogosult és az őt terhelő kötelezettségek teljesítésére köteles személyt, nem a vagyonáról rendelkezik. Ebben az esetben nincs szó az örökhagyó vagyonára irányuló rendelkezésről, így ez a fajta kijelölés nem is tekinthető végintézkedésnek. Ebből következően nem merülhet fel az a helyzet sem, hogy a vagyonrendelő jogutódját kijelölő nyilatkozat érvénytelen formájú végrendeletnek minősüljön.⁵⁰

Ehhez kapcsolódó analógiaként a Ptk. 3:394. § (1) bekezdésére is utalunk, amely az alapítvány szabályai körében az alapító kiesése esetén az alapítói jogok gyakorlásáról szól. Eszerint, ha az alapító meghalt, jogutód nélkül megszűnt vagy más okból az alapítói jogait véglegesen nem gyakorolja, az alapítói jogokat az alapító által az alapító okiratban kijelölt személy vagy alapítványi szerv, kijelölés hiányában a kuratórium gyakorolja. Ezzel a kijelöléssel kapcsolatban azonban nem merült fel, hogy természetes személy alapító esetén ez végintézkedés lenne, miként az sem, hogy a kijelölt személy örököse lenne az alapítónak.

Erre is tekintettel vitatható az az álláspont is, amely szerint az ipso iure öröklés elvét követve a jogutód a vagyonrendelő halálának időpontjában - további jognyilatkozat tétele nélkül - automatikusan a vagyonrendelő helyébe lép, a vagyonkezelőhöz intézett nyilatkozattal történő elfogadásnak pedig csak deklaratív hatálya van.⁵¹ A kijelölt személy természetesen a vagyonrendelő halálának az időpontjában lép a vagyonrendelő helyébe. A kijelölést azonban el kell fogadnia, méghozzá a vagyonkezelőhöz intézett jognyilatkozattal. A helyzet hasonló, mint a végrendelettel alapított bizalmi vagyonkezelési jogviszony esetén. Ezzel kapcsolatban a Ptk. módosított 6:329. § (2) bekezdése egyértelműen fogalmaz: végrendelettel alapított bizalmi vagyonkezelési jogviszony a vagyonkezelővé való kijelölésnek a vagyonkezelő által - a végrendeletben meghatározott tartalommal történő elfogadásával - a vagyonrendelő halálának időpontjára visszamenő hatállyal jön létre. Ennek analógiájára pedig a vagyonrendelő által kijelölt személy is a kijelölés elfogadásával, de a vagyonrendelő halálának időpontjára visszamenő hatállyal jogosult a vagyonrendelőt megillető jogok gyakorlására és köteles a vagyonrendelőt terhelő kötelezettségek teljesítésére. Ennek alapján pedig nem mutatkozik bizonytalanság abban a tekintetben sem, hogy milyen időpontban és milyen feltételekkel szállnak át a vagyonrendelői jogok és kötelezettségek a kijelölt személyre.

8. Következtetések

A Ptk. bizalmi vagyonkezelésre vonatkozó szabályainak a módosítása elsődlegesen arra irányult, hogy az elmúlt években felmerült és értelmezési nehézségeket okozó kérdések tisztázásra kerüljenek. A jogalkotói cél egyértelműen az volt, hogy egy működőképes bizalmi

⁴⁹ TÓKEY: i.m. 320.

⁵⁰ *Tókey* szerint ha a felek nem végintézkedési formában kötik meg a bizalmi vagyonkezelési szerződést, akkor az abban foglalt, a vagyonrendelő jogutódját kijelölő nyilatkozat mint érvénytelen formájú végrendelet, az érdekelt által megtámadható végintézkedésnek minősül a Ptk. 7:37. § szabályai szerint. Ld.: TÓKEY: i.m. 320.

⁵¹ TÓKEY: i.m. 320.

vagyonkezelési konstrukció a magyar vagyonrendelők mellett, a külföldi vagyonrendelők érdeklődését is felkeltse.

Erre tekintettel a módosítások mindenekelőtt a jogintézmény vagyonvédelmi funkcióját kívánták erősíteni, amely különösen a külföldi vagyonrendelők számára egy kiemelten fontos szempont. A vagyonvédelmi funkciót leginkább a felmondhatóság kérdésének a rendezése, valamint a Vht. 132/A. § (3)-(5) bekezdéseinek a hatályon kívül helyezése erősítette. A felmondhatóság szabályozása révén egyértelművé vált, hogy ha a felek a határozatlan idejű bizalmi vagyonkezelés esetén kizárták a vagyonrendelő általi felmondás jogát, akkor a vagyonrendelést visszavonhatatlannak tekintik.

A bizalmi vagyonkezelés Ptk.-beli szabályai mellett a bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi XV. törvény is átfogóbb módosításra szorult. Ennek keretében sor került a vagyonkezelésre jogosultak körének a bővítésére, illetve a bizalmi vagyonkezelés és a befektetési szolgáltatási tevékenység elhatárolására. Fontos volt azonban fenntartani az állami kontrollt e felett a tevékenység felett. Ennek nyilván elsődlegesen az üzletszerűen végzett bizalmi vagyonkezelési tevékenység esetén kell fennállnia, az állam azonban az eseti vagyonkezelésre vonatkozó ellenőrzésről sem mondhat le. Ez persze nem a szó klasszikus értelmében vett felügyelet, hanem egy olyan hatósági kontroll, amely képes lehet időben reagálni az esetleges visszaélésekre. Ezt a hatósági kontrollt a Magyar Nemzeti Bank látja el.

A hazai vonatkozások kapcsán azt is ki kell emelni, hogy a bizalmi vagyonkezelésnek a jövőben jelentős szerep juthat a családi vagyontervezésben, hiszen várhatóan egyre több családi vállalkozás kerül bizalmi vagyonkezelésbe. A jogintézmény tehát generációs vagyontranszfer szerepet is betölthet.⁵²

A potenciális külföldi vagyonrendelők számára a magyar bizalmi vagyonkezelés iránti érdeklődés alapvetően arra épülhet, hogy a hazai szabályozás vagyonvédelmi jellege kifejezetten erősnek mondható. Ehhez kapcsolódik az is, hogy a magyar Ptk. szerint nincs megosztva a tulajdonosi joggyakorlás (a vagyonkezelő a tulajdonos), az adózási szabályok kedvezőek, a jogintézményt pedig nem lehet fedezetelvonásra használni, hiszen a fedezetelvonó ügyleteknek kialakult bírói gyakorlata van, amely ezt korlátok közé szorítja.⁵³

Az üzletszerű bizalmi vagyonkezelést folytató vállalkozások komoly humán erőforrást igényelnek. A vagyonkezelési tevékenységhez nemcsak képzett, nyelveket beszélő jogászokra, illetve könyvelőkre van szükség, hanem befektetési ismeretekkel rendelkező pénzügyes és kontroller munkatársakra is. Ezek a képzett szakemberek jellemzően magas jövedelemmel rendelkeznek, így az utánuk fizetett munkáltatói járulékok is igen magasak. Minél eredményesebbek ezek a vállalkozások, annál több képzett szakembert foglalkoztatnak és annál több adót (jellemzően SZJA-t és ÁFA-t), illetve más közterhet fizetnek Magyarországon. Lényeges szempont az is, hogy ezek a vállalkozások a vagyonkezelési tevékenységük során a magyar bankrendszert használják, a kezelt vagyon jelentős részét pedig részben magyarországi ingatlanokba, részben pedig magyar állampapírokba fektetik.

⁵² Erről ld. B. SZABÓ – ILLÉS – KOLOZS – MENYHEI – SÁNDOR: i.m. 61-70.

⁵³ MENYHÁRD: A bizalmi vagyonkezelési szerződés jogi szabályozásának aktuális kérdései, i.m. 41.

A gazdasági társaságok származtatott alapításáról öröklési jogi kontextusban⁵⁴

Dúl János

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Közigazgatási Kar, Civilisztikai Intézet
e-mail: dul.janos@uni-nke.hu

A tanulmány célja annak megvizsgálása, hogy a gazdasági társaságok származtatott alapításának eseteivel (átalakulásra, egyesülésre, szétválásra) összefüggő eljárásokra milyen hatása van annak, ha az eljárások folyamán valamely érintett társaság tagja meghal az egyes eljárási szakaszok szempontjait szem előtt tartva.

Kulcsszavak: társasági jog, öröklési jog, származtatott alapítás, társasági részesedés öröklésének lehetősége

1. Bevezetés

A gazdasági társaságok átalakulása, egyesülése, illetve szétválása származtatott alapításnak minősül, a jogutód új társaság bejegyzése alkalmával nem ex nihilo, hanem jogelőddel létesül, egyúttal a jogalkalmazás során a kiválasztott eljárásnak megfelelő szabályok figyelembe kell venni a gazdasági társaságok alapítására irányadóakat is. A jogelőd szemszögéből nézve pedig a jogelőd gazdasági társaság jogutóddal szűnik meg. Ezért mondható el az, hogy az átalakulás szabályrendszere az alapítás és a megszűnés jellemzőit is tükrözi, azokat egyesíti.⁵⁵ „Az átalakulás, egyesülés, szétválás a jogi személyek státuszváltozása, a jogi személyek közötti alanyváltozás, a jogi személy(ek) jogutóddal való megszűnése, valamint jogelőddel történő keletkezése (származtatott alapítás).”⁵⁶ A származtatott alapítás indokul a korábbihoz képest kisebb vagy éppen nagyobb szervezet kialakítása, cégek fuzionálása vagy éppen kisebb gazdasági egységekre való szétbontása szolgálhat.⁵⁷

A korábbi szabályozástól eltérően a 2014. március 15-én hatályba lépett Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) és a kapcsolódó jogszabályok alapján az átalakulás alatt már csak a társasági forma megváltoztatását kell érteni,⁵⁸ a gyűjtőfogalom jelleg megszűnt, nem tartalmazza magában az egyesülést és a szétválást, a dolgot tovább részében ezért kerül megkülönböztetésre a három eljárás.

A Ptk.-n túlmenően releváns szabályokat az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvény (a továbbiakban: Átv.) tartalmazza. A törvény 1. § alapján rendelkezéseit a Polgári Törvénykönyvvel együtt kell

⁵⁴ Köszönetet mondok Papp Tekla professzor asszonynak a kéziratához fűzött tanácsaiért.

⁵⁵ PAPP Tekla (szerk.): Társasági jog. Lectum Kiadó, Szeged, 2011. 107.

⁵⁶ PAPP Tekla: A jogi személy átalakulása, egyesülése, szétválása és jogutód nélküli megszűnése. In: Osztovits András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. I. kötet, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014. 438.

⁵⁷ GÁL Judit – ADORJÁN Csaba: A gazdasági társaságok átalakulása. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010. 17.

⁵⁸ PAPP: i.m. 2014. 438.; TÖRÖK Gábor: A jogi személy átalakulása, egyesülése, szétválása és jogutód nélküli megszűnése. In: Sárközy Tamás (szerk.): Polgári jog - A jogi személy. 2. átdolgozott, bővített kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 76.; BDT 2015. 3400.; KISFALUDI András: Harmadik Könyv Első Rész. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. I. kötet, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014. 256.; TÖRÖK Gábor: Átalakulás, egyesülés, szétválás – jogutód nélküli megszűnés. Gazdaság és Jog, 2011. évi 7-8. szám, 8.; GÁL Judit: Az átalakulási szabályok új Ptk.-val összefüggő változásai. Céghírnök, 2014. évi 4. szám, 3.

alkalmazni a gazdasági társaság, a szövetkezet, valamint az egyesülés átalakulása, egyesülése, szétválása során, illetve rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell abban az esetben, ha más jogszabály a Ptk.-nak a jogi személy átalakulására, egyesülésére, szétválására vonatkozó szabályainak alkalmazását írja elő.

Az egyes eljárások bármely szakasza alatt elhalálozhat valamely érintett társaság tagja. A halál folytán társasági típusonként eltérő jellegű jogutódlás következik be, amit meghatározott körülmények között szintén figyelembe kell venni az eljárások során.

A szabályozási struktúra bemutatása után az átalakulás, majd az egyesülés és a szétválás szabályait ismertetem, ehhez illesztve az átalakulás során valamely tag halálával felvetett kérdéseket.

2. A szabályozástól való eltérés lehetősége

A korábbi szabályozáshoz képest újdonságként (de nem teljesen példa nélkül, lásd 1988. évi VI. törvény a gazdasági társaságokról) jelentkezik az is, hogy a társasági szerződésben a Ptk. 3:4. § alapján bizonyos tárgykörökben (a jogi személy tagjai, illetve alapítói egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonya, valamint a jogi személy szervezete és működése) további meghatározott kivételek figyelembe vételével eltérhetnek a Ptk.-ban foglaltaktól. A jogirodalom felvetette, hogy a szervezet-átalakító szabályok – különösen pedig az említett külön törvényben meghatározott szabályok – kötelezőek-e. Osztom azt az álláspontot, miszerint tekintettel arra, hogy az Átv. nem rendelkezik az eltérés lehetőségéről, ahogy azt a Ptk. teszi, ezért e szervezeti szabályoktól nem lehet a társasági szerződésben eltérni.⁵⁹ Nincs arra lehetőség, hogy jogszabályi felhatalmazás nélkül a Ptk. hatókörén kívül található jogszabályoktól – így az átalakulási törvénytől is – eltérjenek a felek,⁶⁰ amely állásponttal teljes mértékben egyetértek. Ehhez hozzá lehet tenni azt, ha a tagok e szabályoktól eltérhetnének a társasági szerződésben, és adott esetben társaságok egyesüléséről van szó, a szerződések pedig egymástól eltérő rendelkezéseket tartalmaznak, előbb módosítani kellene ezeket az összhang érdekében, és csak ezután valósulhat meg a társaságok egyesülése, ami jelentős időbeli késedelmet okoz az eljárás lebonyolításánál. Átalakulás esetén csak egy társaság érintett az eljárásban, ennél az eltérés lehetősége nem okozna problémát, míg szétválásnál a beolvadásos kiválás vagy a beolvadásos különválás vonatkozásában az egyesüléshez hasonló tényállás esetén a kifejtett lehetőségek következhetnének be. Kérdéses lehet, mennyire élnének egy ilyen hipotetikus esetben a felek a lehetőséggel, ahogy természetesen az sem elhanyagolandó, milyen keretek között tehetnék meg.

3. A származtatott alapítás hatályos szabályozási struktúrája

A Ptk.-ba illesztett társasági jogi szabályozással egy sokrétegű jogi struktúrát kell alapul venni a jogalkalmazás során. A jogi személyek átalakulása esetén alkalmazni kell

- egyrészt a jogi személyek közös szabályait,
- másrészt a gazdasági társaságok közös szabályainál található átalakulási szabályokat,
- harmadrészt részvénytársaságok esetében az e társasági formánál megtalálható ezekre vonatkozó speciális szabályokat;

⁵⁹ SÁRKÖZY Tamás (szerk.): Gazdasági társaságok – Cégtörvény. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 45.

⁶⁰ DZSULA Mariann: Kommentár az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvényhez. <http://uj.jogtar.hu> (utolsó letöltés ideje: 2017. december 31.); lásd még METZINGER Péter: Diszpozitivitás és/vagy kogencia a magyar társasági jogban. Fontes Iuris, 2015. évi 3-4. szám, 48-49.

- negyedrészt figyelembe kell venni az Átv.-ben fellelhető jogi személyek átalakulásának,
- ötödrészt ezek egyesülésének,
- illetve szétválásának szabályait,
- hetedrészt ebben a törvényben található gazdasági társaságok átalakulására, egyesülésére, szétválására irányadó közös szabályokat,
- nyolcadrészt a közkereseti és betéti társaság egymás közötti átalakulására irányadó szabályokat,
- kilencedrészt a zártkörűen működő részvénytársaságok esetén ezek szétválására vonatkozó speciális rendelkezéseket,
- mindezekon túlmenően alkalmazni kell a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (a továbbiakban: Ctv.) és a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény idevágó rendelkezéseit is,
- végül figyelembe kell venni a tag halála folytán bekövetkező társasági jogi jogutódlás társasági formánként eltérő megoldásait is.

4. A származtatott alapítás szabályai

Az egyesülés és a szétválás szabályainak megállapítása során a jogalkotó az átalakulás, azaz a társasági forma megváltoztatásának eljárását vette alapul,⁶¹ ezért tekintjük át először ennek az eljárásnak az előírásait.

4.1. A gazdasági társaságok átalakulása

A gazdasági társaságok átalakulása, egyesülése, szétválása költségigényes eljárás (adó- és illetékfizetési kötelezettség, ügyvédi, illetve könyvvizsgálói díjak), ezért csak akkor érdemes a folyamatot elindítani, ha az átalakulással elérni kívánt gazdasági cél képes ellensúlyozni ezeket.⁶²

Alapvető szabályként rögzíti azt a Ptk., hogy a jogi személy (így a gazdasági társaság) más típusú jogi személlyé történő átalakulása esetén az átalakuló jogi személy megszűnik, jogai és kötelezettségei az átalakulással keletkező jogi személyre, mint általános jogutódra szállnak át. Tekintettel arra, hogy átalakulás esetén egy új társaság jön létre, a létesítésre vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell.⁶³ Az átalakulás befejezésével, azaz a cégjegyzékbe való bejegyzéssel „az átalakuló jogi személy megszűnik, és általános jogutódként létrejön egy új típusú jogi személy. A legegyszerűbb esetben a jogutód jogi személynek ugyanazok a tagjai lesznek, mint a jogelődnek, és a vagyona is megegyezik a jogelődével, ez azonban nem szükségszerű, mert az átalakulás során mind a tagság, mind a vagyon változhat, akár negatív, akár pozitív irányban.”⁶⁴

⁶¹ Ptk. 3:47. § [Az átalakulás szabályainak alkalmazása]

A jogi személy egyesülésére és szétválására az átalakulásra vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell. Átv. 12. § A jogi személyek egyesülésére a jogi személyek átalakulásának közös szabályai – ezen alcímben foglalt eltérésekkel – megfelelően irányadóak.

Átv. 22. § (1) A gazdasági társaságok átalakulására, egyesülésére, szétválására az ezen alcímben foglalt eltérésekkel a jogi személyek átalakulásának, egyesülésének és szétválásának közös szabályait kell alkalmazni.

⁶² GÁL – ADORJÁN: i.m. 62.

⁶³ Ptk. 3:39. §

⁶⁴ KISFALUDI: i.m. 2014. 256.

Az átalakulás szabályainak a megfelelő alkalmazása vonatkozásában társaságok egyesülése esetére mondta ki a Fővárosi Ítéltábla,⁶⁵ hogy ez az alkalmazás az utaló szabállyal hivatkozott normának nem szó szerinti érvényesülését jelenti, hanem olyan alkalmazását, amely összhangban áll az e jogalkalmazással érintett jogintézmény eltérő sajátosságaival. A vonatkozó jogszabály szerint⁶⁶ a döntéshozó szerv meghatározhatja azt a napot, amelyen az átalakulás joghatásai beállnak, ez a nap azonban nem lehet korábbi, mint a jogutód nyilvántartásba vételének napja. A jogeset tényállása szerint a beolvadásban résztvevő cég ennél korábbi időpontot határozott meg, a cégbíróság pedig a jogszabálynak megfelelően eljárva nem ezt a napot tekintette irányadónak. A cég a végzés kijavítása iránti kérelmet terjesztett elő, mivel szerinte ez a rendelkezés csak a formaváltásra irányadó, az egyesülés és a szétválás vonatkozásában nem. Az ítéltábla azonban elutasította a kérelmet, az első fokon eljáró cégbíróság végzését helybenhagyta. Megállapítása szerint az egyesülési és a szétválási eljárásokra megfelelően, értelemszerűen alkalmazva figyelembe veendő a formaváltás eljárási rendjére, az eljárást gátló tilalmakra, a tagok speciális jogaira, illetve kötelezettségeire, stb. irányadó szabályok, ezek közé tartozik az átalakulás joghatályának megállapítása is, csak itt nem a jogutód nyilvántartásba vételének napját nem előzheti meg, hanem a jogutód változásainak nyilvántartásba vételének napjánál nem lehet korábbi a megjelölt időpont.⁶⁷

Az átalakulással létrejövő jogi személy nyilvántartásba vételével egyidejűleg az átalakulással megszűnő jogi személyt törölni kell a nyilvántartásból (konstitutív és ex nunc hatály, azonos időbeli keletkezés és megszűnés).⁶⁸ A létrejövő jogi személy nyilvántartásba vételéig az átalakuló jogi személy a bejegyzett jogi személy típusban folytatja tevékenységét. „Amennyiben a nyilvántartó bíróság az átalakulás bejegyzését elutasítja, a jogi személy korábbi (eredeti, bejegyzett) formájában működik tovább. A jogalkotó fenntartja az átalakulás egységes elbírálásának elvét: a bíróság vagy helyt ad az átalakulás bejegyzésére irányuló kérelemnek és a jogelődöt a jogutódra történő utalással törli a nyilvántartásból, egyúttal pedig a jogutódot bejegyzi a nyilvántartásba, vagy minden kérdésben elutasító döntést hoz.”⁶⁹

A kötelező átalakulás esetétől⁷⁰ eltekintve a gazdasági társaság tagjai szabadon döntenek az átalakulás kezdeményezéséről az átalakulás módjának és a jogutód jogi személynek a meghatározásával.⁷¹ „Az átalakulás a jogi személy státuszát érintő, alapvető kérdés, ezért ez a döntés nem tartozhat az ügyvezetési döntések körébe, a döntést a tagok vagy alapítók hozhatják meg az átalakuló jogi személyre vonatkozó szabályok szerint.”⁷² A döntés során ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra, hogy az átalakulás során olyan gazdasági társasági formát kell választani, amely esetében legalább a törvény által az adott formára előírt legkisebb mértékű, vagy – ilyen törvényi előírás hiányában – a jogi személy által

⁶⁵ BDT 2015. 3400.

⁶⁶ Átv. 6. § (6) bek.

⁶⁷ Vö. Ctv. 57. § (2) bek.

⁶⁸ PAPP: i.m. 2014. 441.

⁶⁹ BH 2004. 373.; LB Cgf. II. 30.159/2000.; Fővárosi Ítéltábla 13. Gf. 43.019/2010/2.; PAPP: i.m. 2011. 127.; PAPP: i.m. 2014. 441.

⁷⁰ Ptk. 3:133. § (2) bek.: Ha egymást követő két üzleti évben a társaság saját tőkéje nem éri el az adott társasági formára kötelezően előírt jegyzett tőkét, és a tagok a második év beszámolójának elfogadásától számított három hónapon belül a szükséges saját tőke biztosításáról nem gondoskodnak, e határidő lejártát követő hatvan napon belül a gazdasági társaság köteles elhatározni átalakulását. Átalakulás helyett a gazdasági társaság a jogutód nélküli megszűnést vagy az egyesülést is választhatja.; ÍH 2010. 39.

⁷¹ Ptk. 3:41. § (1) bek.

⁷² KISFALUDI: i.m. 2014. 257.

meghatározott jegyzett tőke követelménynek a jogi személy az átalakulással eleget tud tenni,⁷³ ennek hiányában azt meghiusultnak kell tekinteni.

Nemcsak a társasági forma megváltoztatása tartozik a tagok magánautonómiájába, hanem az is, részt kívánnak-e venni a jogutód társaságban. Az átalakulási terv közlésétől számított harminc napon belül nyilatkozhatnak, az átalakulással létrejövő jogi személy tagjaivá kívánnak-e válni. Az ilyen jognyilatkozatot tett tagok tagsági jogviszonya az átalakulás időpontjában, annak bejegyzésekor megszűnik, és az átalakuló jogi személy vagyonából olyan hányadra jogosultak, amelyet a jogi személy jogutód nélküli megszűnése esetén igényelhetnének.⁷⁴ „Értelemszerűen az átalakulási tervet az átalakulásban részt venni nem kívánó tagok nyilatkozata alapján módosítani kell.”⁷⁵

A társaságtól megváló tagot megillető vagyonhányad kiadásának határidejére a Ptk. 3:134. § (2) bekezdése, valamint az Átv. 6. § (5) bekezdése a jogutód nyilvántartásba vételétől számított hatvan napot határoz meg, amelytől az érintett felek megállapodása eltérhet. Ez az idő hatvan napnál több, illetve kevesebb is lehet, miután se a Ptk., se az átalakulási törvény nem határozza meg azt, hogy valamely irányba történő eltérés semmis lenne. Az elszámolás alapja a független könyvvizsgáló által auditált és a legfőbb szerv által elfogadott jogelődi vagyommérleg-tervezet. Ennek alapján állapítható meg a tag járandósága, és ez teherként szerepel a jogutód társaság vagyommérleg-tervezetének „Különbözetek” oszlopában. Vagyonkiadásról ekkor még nem lehet szó, miután az átalakulás folytán távozni kívánó tag tagsági viszonya még nem szűnt meg.⁷⁶

Az átalakulásról a tagok az átalakulási terv elfogadásával határoznak, amit legalább háromnegyedes szótöbbséggel hoznak meg, ami garancia arra, hogy megfelelő konszenzus alakuljon ki az átalakulás szükségességében,⁷⁷ és annak megvalósításában.

Ha például halál miatt a kkt. vagy bt. tagjainak száma egyre csökkent, illetve nincs két eltérő pozíciójú tag betéti társaságnál, úgy igaz lehet az, hogy a megmaradt tag dönthet akképp, hogy egyszemélyes korlátozott felelősségű társasággá (de akár részvénytársasággá) alakítja át a céget. Ebben az esetben legkésőbb az átalakulás bejegyzése iránti kérelem előterjesztésekor a meghalt tag cégjegyzékből történő törlése iránti kérelmet is elő kell terjeszteni azért, mert a tag tagsági jogviszonya halálának napjával megszűnt. A kérelmek összevetéséből egyértelműen tisztázható, miképp kívánja elkerülni az életben maradt tag a társaság megszűnését.

A Ptk. 3:40. § c) pontjában megfogalmazott korlátozás alapján, ami a szakasz címével ellentétben nem korlátozás, hanem tilalom, nem alakulhat át a jogi személy, ha a tagok vagy alapítók a társasági szerződés szerinti vagyoni hozzájárulásukat nem teljesítették. Ez a tartozás a Ptk. 7:94. § c) pontba illeszkedő örökhagyói tartozás, aminek a kielégítéséért az örökösök a hagyatéki tartozásokért való felelősség szabályai szerint helytállással tartoznak.⁷⁸

Ha az örökösök így teljesítették jogelődjük vagyoni hozzájárulását, úgy a társasági formának megfelelő jogutódlásra is sor kerülhet, és attól függően, hogy az örökösök taggá váltak-e vagy sem, az előbbi esetben részt vehetnek az átalakulásban.

A kkt. és bt. egymás közötti – technikai – átalakulását⁷⁹ a cégbírói kar egy része (köztük Gál Judit is) éppen úgy átalakulásnak minősíti, mint annak bármely esetét, tekintve, hogy társasági formaváltás megy végbe. A jogelődot a jogutódra való hivatkozással törlik a cégjegyzékből, a

⁷³ Átv. 22. § (3) bek.

⁷⁴ Ptk. 3:42. §; Átv. 6. § (3) bek.; GÁL: i.m. 3.

⁷⁵ PAPP: i.m. 2014. 440.

⁷⁶ GÁL – ADORJÁN: i.m. 92-93.

⁷⁷ Ptk. 3:43. § (1) bek.; TÖRÖK: i.m. 79.

⁷⁸ Vö. KISFALUDI András: Társasági tagsági jogok a hagyatékban. Magyar Jog, 1991. évi 3. szám, 153.

⁷⁹ Ptk. 3:153. §

jogutód céget a jogelődre való hivatkozással jegyzik be, azzal a különbséggel, hogy a Ptk. mentesíti az átalakulás költséges és bonyolult procedúrája alól.⁸⁰

Az átalakulás vonatkozásában három felelősségi szabályrendszer létezik: az átalakulás során a társaságtól megváló tag felelőssége aszerint alakul, hogy a társaság működése során fennállt-e közvetett másodlagos felelőssége a társaság tartozásaiért, azaz a korlátlanul felelős tag volt-e, avagy a társaság működése során egyáltalán nem áll fenn felelőssége a társaság tartozásaiért. Ebből fakadóan két felelősségi szabályt kell megvizsgálnunk a társaságtól megváló tag felelőssége vonatkozásában. A harmadik felelősségi szabály arra az esetre vonatkozik, amikor a korlátlanul felelős tag korlátozottan felelős taggá válik az átalakulás során.⁸¹ Ugyanezeket kell alapul venni öröklés esetén is a hagyatéki tartozásokért való felelősség figyelembevételével.

4.1.1. Kétüléses eljárás

A jogi személy döntéshozó szerve az átalakulásról két alkalommal határoz. Első alkalommal az ügyvezetés előterjesztése alapján a tagok arról döntenek, egyetértenek-e az átalakulás szándékával, milyen gazdasági társasági formát válasszanak, továbbá előzetesen felméri, ki és mekkora vagyoni hozzájárulással kíván a jogutód jogi személy tagjává válni.⁸² Ekkor terjesztik elő az átalakulási tervet is, amely többek között magában foglalja a jogutód jogi személyben tagként részt nem venni kívánó személyekkel való elszámolás módjáról szóló tervezetet.⁸³ Az átalakulási terv írásbeli közlésétől számított harminc napon belül írásban nyilatkozhatnak a tagok arról, ha nem kívánnak a jogutód gazdasági társaság tagjává válni. A törvény vélelmet állít fel arra az esetre, ha nem nyilatkoztak: ilyenemű jognyilatkozat hiányában úgy kell tekinteni, hogy a tag a jogutód jogi személy tagjává kíván válni. A jogutódban való részvétel elfogadása, annak elutasítása, vagy éppen a nyilatkozat hiánya nem végleges, azt az átalakulásról véglegesen döntő második legfőbb szervi ülésen megvalósuló szavazás megkezdéséig megváltoztathatja a tag.⁸⁴

Sem a Ptk., sem az Átv. nem határozza meg azt a határidőt, amely alatt a tagokkal írásban közölni kell az átalakulási tervet. Dzsula Marianna szerint⁸⁵ az ügyvezetésnek ezt a kötelezettségét célszerű minél korábban teljesíteni, figyelemmel az átalakulás folyamatára előírt határidőkre is. Megjegyzendő, nemcsak a határidők miatt, hanem a Ptk. 3:91. § (3) bekezdésére figyelemmel is miszerint, ha a gazdasági társasággal kapcsolatos jognyilatkozat megtétele vagy cselekmény elvégzése kötelező, e kötelezettséget késedelem nélkül kell teljesíteni.

Abban a hipotetikus esetben, ha a tag részt kíván venni az átalakulásban, az átalakulás bejegyzése iránti kérelmet már benyújtották, de ez a személy a cégbírósi eljárás alatt elhalálozik, és a kérelmet végül elutasítják, akkor az Átv. 11. § (3) bekezdése alapján az átalakulni kívánó gazdasági társaság a korábbi társasági formában működik tovább. Az elhunyt tagot pedig halálának napjával törlik a cégjegyzékből. Megvalósulhat az az eset is, miszerint az első, az átalakulás mellett döntő ülés után hal meg valamelyik tag. Szintén az eredeti társasági forma alapján válaszolható meg a kérdés, miképp válhatnak az örökösei

⁸⁰ GÁL – ADORJÁN: i.m. 171.

⁸¹ TÖRÖK Tamás: Felelősség a társasági jogban. 2. átdolgozott és bővített kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015. 236.

⁸² Átv. 2. § (1)-(2) bek.

⁸³ Átv. 3. § (1) bek.

⁸⁴ Átv. 5. § (1)-(2) bek.

⁸⁵ DZSULA Mariann: Kommentár az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvényhez. <http://uj.jogtar.hu> (utolsó letöltés ideje: 2017. december 31.)

taggá, de a törvény által előírt létszám hiánya esetén kkt és bt vonatkozásában a jogvesztő hathónapos határidő miatt szükségessé válhat bizonyos intézkedések megtétele, a már elkészített dokumentumokat, amiket érinthet a tagváltás, módosítani kell, és a hirdetményeket újra közzé kell tenni.⁸⁶ Ez azt jelenti, hogy a korábbi társasági formának megfelelő jogutódlás következik be öröklés esetén: a közkereseti, betéti társaságokba való belépéshez az örökösök és a társaságban bennmaradt tagok megállapodása szükséges, míg a korlátolt felelősségű társaságban és részvénytársaságban az öröklés ipso iure jellegéhez igazodó szabályok jelennek meg a körülírtaknak megfelelően, a kivételes eseteket nem számítva. Amennyiben a kérelem elutasítása ellenére annak elutasítását követően a korábbiaknak megfelelően újra át szeretnének alakulni, már a társaságba belépett örökösökkel kell kialakítani a szükséges konszenzust az egyes kérdésekben. Átalakulásban való részvételnek minősül az is, ha a tag nem nyilatkozik az adott eljárási szakaszig, ezért az ilyen helyzeteket (benyújtották a kérelmet, de azt a cégbíróság végül elutasítja) is ekképp kell kezelni valamely tag halála esetére.

Véleményem szerint, ha még az átalakulás cégbíróság előtt folyó eljárása alatt meghal a tag, de még ebben a periódusban lefolytatják a megfelelő eljárást az örökös beléptetéséhez, azaz bekövetkezik az alanyváltás, visszavonhatják az átalakulás iránti kérelmet, ha az örökösök azzal nem értenek egyet, hiszen az átalakulási (valamint az egyesülési és a szétválási) eljárás kérelemre indul, amit vissza is lehet vonni.⁸⁷ Éppen ezért ha megfelelő többséggel rendelkeznek az örökösök, az eljárást megakaszthatják, illetve adott társaság vonatkozásában eltérően döntenek az átalakulásról. A származtatott alapítás vonatkozásában így például társaságok egyesülésekor kettőnél több résztvevő társaság esetén adott társaság nem fog összeolvadni/beolvadni a másikkal/másikba, ha van több társaság rajta kívül, a többi ezt ugyanakkor minden további aggály nélkül megteheti, szétválás esetén, mivel csakis a szétváló társaság vesz részt csak az eljárásban annak kezdetekor, nem fog bekövetkezni a szétválás. Mindehhez képest arra, hogy még az első szakasz alatt beléphetne a társaságba az örökös, igen kicsi a valószínűség, mert a két ülés közötti időszak alatt a hagyatéki eljárás lefolytatására nem kerül sor.

Amennyiben a belépő örökösök nem képesek olyan többséget felmutatni, ami elegendő ahhoz, hogy a társasági forma megváltoztatására (más társaságokkal való egyesülésre, illetve más társaságokra történő szétválásra) irányuló eljárás iránt benyújtott kérelmet legfőbb szervi határozattal visszavonják, akkor az eljárás eredményeképpen a kérelemnek megfelelően fog eljárni az illetékes cégbíróság. Ha ez a jogi helyzet valamely örökös érdekében ellentétes lenne, az új társasági formának megfelelően megszüntetheti a tagsági jogviszonyát, így korlátolt felelősségű társaságban az üzletrészt, részvénytársaságban a részvényét átruházhatja. Ha az új társaság közkereseti vagy betéti társaság, miután ezeknél a társaságoknál egyhangúság kell az ilyen szervezeti döntéshez,⁸⁸ bármely tag vétója az egész átalakulási eljárást megakaszthatja. A többi társaságnál a Ptk. szerint legalább háromnegyedes többség szükséges az átalakulás végleges eldöntéséhez,⁸⁹ ezeknél ruházhatja át részesedését. Mindemellett „az sem lehetetlen, hogy a második „ügydöntő” legfőbb szervi ülésen olyan új körülmények merülnek fel (például valamely tag meghal vagy meggondolja magát), amely miatt a vagyonmérleg-tervezetek adatrendszere felborul, vagy más okból kiegészítő vizsgálódás szükséges.”⁹⁰

⁸⁶ DZSULA Mariann: Kommentár az egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról szóló 2013. évi CLXXVI. törvényhez. <http://uj.jogtar.hu> (utolsó letöltés ideje: 2017. december 31.)

⁸⁷ Ctv. 33. § (1) bek.; Ctv. 33. § (3) bek.

⁸⁸ Ptk. 3:143. § (4) bek.

⁸⁹ Ptk. 3:43. § (1) bek.

⁹⁰ GÁL – ADORJÁN: i.m. 64.

Természetesen abban a hipotetikus esetben, ha az örökhagyó az átalakulás mellett döntött, az örökösök pedig még a cégbíróság eljárása folyamán a (jogelőd) társaság tagjaivá váltak, az új, örökösként belépett tagok is egyetértenek az átalakulás szükségességében és a többi kérdésben is (pl. a vagyoneelosztásban, ha van kilépő tag), a cégbíróság pedig a kérelmet helybenhagyja, azaz az átalakulás bejegyzésre kerül, az új társaságban az örökösök szintén taggá válnak annak cégjegyzékbeli bejegyzésével. Itt is érdemes arra emlékezni, hogy a hagyatéki eljárások nem fejeződnek be olyan gyorsan, hogy az átalakulási eljárás ideje alatt beléphessenek az örökösök az esetleges akaratuknak megfelelően. Így az átalakulás bejegyzésére akkor is sor kerülhet, ha az örökösök érdekeivel ellentétes.

Ezen túlmenően az is kérdéses, hogy az örökösök mennyire vannak tisztában az örökhagyó tevékenységével, akkor pedig kifejezetten problémás, ha nem álltak szoros kapcsolatban az örökhagyóval. Amennyiben egyáltalán tudomásuk van arról, hogy valamely gazdasági társaság tagja volt, akkor sem biztos, hogy tudják, melyikben, illetve nem tudják a társaság elérhetőségét, így nem tudják értesíteni a tag haláláról az érintett gazdasági társaság vezető tisztségviselőjét, mindez azt vonja maga után, hogy az átalakulási eljárásról sem lesz tudomásuk.

Az átalakulási eljárás egyes üléseire szóló meghívókkal kapcsolatban hasonló helyzet következhet be: egyáltalán nem, vagy csak jelentős késéssel veszik át az örökösök ezeket a küldeményeket, például azért, mert nem egy háztartásban laktak. A kézbesítési vélelem beállításával⁹¹ pedig az ülésen való meg nem jelenés következtében a részvételi arány csökken, adott esetben nem tudnak szavazni az átalakulásról. Érdemes megfontolni, hogy jelentősebb társasági részesedéssel rendelkező tag jelen nem léte miatt a döntéshozó szervi ülés egyáltalán nem is lesz határozatképes,⁹² éppen ezért újabb ülést kell tartani.

A társaságtól megválni kívánó tag halálával örököseinek is lehetőségük van a vagyonhányad megszerzésére, ez a vagyoni igény őket is megilleti, ez olyan, a társasággal szemben fennálló jog, ami az örökhagyó halálával átszáll a jogutódokra.

4.1.2. Együlési eljárás

Az Átv. 8. § (1) bekezdése szerint, ha az ügyvezetés megfelelően előkészítette az átalakuláshoz szükséges okiratokat, a legfőbb szerv egy ülésen szavazhat az átalakulásról. Erre csekélyebb taglétszámú és egymással szoros kapcsolatban működő tagok esetén kerülhet sor, amikor informális úton szerzett információk alapján megtörténhet az átalakuláshoz szükséges dokumentumok elkészítése. Egyszerűbb átalakulásoknál ugyanis felesleges adminisztratív teher lehet a két ülés megtartása, a törvény ezért teszi lehetővé az egy ülésen történő határozathozatalt is. Az öröklés átalakulási eljárásra gyakorolt hatása tekintetében csekély különbség jelentkezik az együlési és a kétülési döntéshozatal között: a kétülési felállásban a második ülés végéig kell döntenie a tagnak, részt kíván-e venni az átalakulásban, míg egy ülés esetén ezt eddig az ülésig kell eldönteni véglegesen. Ha még ebben a szakaszban hal meg a tag, a társaság többi tagjának, amennyiben lehetőségük van rá a szűkös határidők miatt, érdemes megvárnia, amíg az örökösök nyilatkoznak arról közkereseti és betéti társaság esetén, be kívánnak-e lépni, és miután az örökös és a társaság közötti megegyezésnek kell születnie, e tekintetben is siettetetik a belépést, ha az örököst a társaság tagjai között kívánják tudni. Korlátolt felelősségű társaság vonatkozásában automatikusabb jogutódlásról van szó; ezt az ipso iure jelleget befolyásolhatja az, hogy a Ptk. alapján az üzletrész megváltására jogosult személyek magukhoz kívánják váltani azt.⁹³ Ameddig a jogutódlás

⁹¹ Ptk. 3:91. § (4) bek.

⁹² Ptk. 3:18. § (1) bek.

⁹³ Ptk. 3:170. § (2) bek.

vagy a megváltás nem történik meg, az átalakulásról sem dönthetnek anélkül, hogy esetleg az örökösök érdekei ne sérüljenek.

Kérdésként veti fel a határidők vonatkozásában a PJD 2016. 12. döntés, miszerint igazolni kell-e, hogy a meghívó kézbesítése szabályszerűen megtörtént, illetve annak tartalmáról a tag tudomást szerzett. A kft.-k vonatkozásában a Ptk. 3:190. § (1) bekezdése, a több társasági forma vonatkozásában a 3:17. § a meghívók meghatározott időn belül történő megküldéséhez fűz jogkövetkezményt. Eszerint a taggyűlés akkor tekinthető – a jogszabályban előírt egyéb feltételek megvalósulása mellett – szabályszerűen összehívottnak, ha a tag részére szóló meghívó a cégnyilvántartásban bejegyzett lakhelyre, jogi személyek esetén székhelyre – esetlegesen a központi ügyintézés helyére – megküldésre került. A meghívó lakhelyre határidőn belül történő megküldésén túl a Ptk. nem ír elő egyéb kötelezettséget, így nem várható el, hogy a társaság felkutassa a tag cégjegyzékbe bejegyzettől eltérő tényleges lakhelyét, székhelyét. A részvénytársaság vonatkozásában az általános szabályokhoz képest szintén találunk speciális rendelkezéseket, így többek között a meghívó vonatkozásában az általános tartalmi elemeken túlmenően tartalmaznia kell a közgyűlés megtartásának módját, a szavazati jog gyakorlásához az alapszabályban előírt feltételeket, valamint a közgyűlés határozatképtelenséges esetén a megismételt közgyűlés helyét és idejét.⁹⁴ Mindezekon túlmenően további szabályok vonatkoznak a közgyűlés összehívására zártkörűen⁹⁵ és nyilvánosan működő részvénytársaságoknál,⁹⁶ ahogy a törvény meghatározza a közgyűlés összehívásának kötelező eseteit, amelyek a társaság vagyonsökkenésével függnek össze, és a részvényeseknek olyan döntést kell hozni, ami alkalmas ennek a megszüntetésére, vagy dönteniük kell a társaság átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról vagy megszüntetéséről.⁹⁷ E szabályok figyelembevétele szükséges abban az esetben is, ha valamely tag, illetve részvényes elhunytáról a társaság még nem szerzett tudomást, így hiába keresi őt a meghívó szabályszerű megküldésével a társaság a taggyűlés, illetve közgyűlés megtartása érdekében, a társaság működőképességét biztosítani kell.

4.2. A gazdasági társaságok egyesülése

A gazdasági társaságok egyesülése összeolvadás és beolvadás útján történhet. Összeolvadásnál az összeolvadó jogi személyek megszűnnek, és új jogi személy jön létre általános jogutódlás mellett. Beolvadásnál a beolvadó jogi személy szűnik meg, általános jogutódja az egyesülésben részt vevő másik jogi személy.⁹⁸

A 2007. évi CXL. törvény 3. § (1) bekezdése határozza meg az egyesülési szerződés közös tervezetének elemeit, amelyek közül a b) tartalmazza azt, hogy idetartozik az egyesülés útján létrejövő társaság részesedéseinek átruházására vonatkozó részletes szabályok is. Ebbe a pontba beleérthetők mindazok, amelyek akár az átruházás korlátozása, akár annak kizárása vonatkozásában felmerültek az öröklési szerződés kapcsán.

Nem feltétel az, hogy csak az a személy lehet valamely jogutód társaság tagja, aki már eleve valamely jogelődben tag volt, az egyesülési eljárás folyamán más személy is csatlakozhat. Az örökhagyónak is fennállhatott az a szándéka, hogy a jogutód társaság tagjává váljon, amíg azonban ez nem nyilvánul meg valamilyen jogilag értékelhető formában, az örököseinek sem lenne lehetőségük a jogutód tagjává válni. Ilyen forma lehetne például az előszerződés, amelyben jelen esetben arra vállalkoznának az azt megkötő felek, hogy az örökhagyó a

⁹⁴ Ptk. 3:269. §

⁹⁵ Ptk. 3:271. §

⁹⁶ Ptk. 3:272. §

⁹⁷ Ptk. 3:270. §

⁹⁸ Ptk. 3:44. §

tagsági jogviszonyát az új jogi személyben is fenn kívánja tartani vagy éppen tagsági jogviszonyt szeretne létesíteni. Ennek módja lehet szindikátusi szerződés is, amelynek létezik olyan válfaja, ami szándéknyilatkozat jelleggel bír, azaz ebben csak a társaság alapításában való szándékot mérik fel, egy másik típusa lehet az említett előszerződés jellegű, ami viszont egyébként már társaságalapítási kötelezettséget keletkeztet.⁹⁹ Ez a kötelelem azonban az örökhagyó halálával megszűnik: az örökösök személye meghatározott ideig bizonytalan, kérdéses az is, hogy az egyesülési eljárás folyamán az örökhagyó halála után bekövetkezett-e olyan, a társasággal kapcsolatos változás (pl. jelentős társasági vagyronvesztés), aminek hatására, ha még ekkor élne az örökhagyó, mégse szeretett volna taggá válni, tehát ő is szabadult volna ettől az előszerződéstől. Ennek az előszerződésnek a személyes jellege nem mérhető össze más kötelemek személyes mivoltával, ami miatt jogutódlásnak lenne helye az örökhagyó pozíciójában. Az örökhagyói szándék nem jelent speciális képességet, az pusztán egy akaratnyilatkozat, a társaságok eredeti alapítása vonatkozásában is – amelynek a szabályait alkalmazni kell a származtatott alapításra is – mindenki a maga személyében dönt, aláírja-e a társasági szerződést, ekkor taggá válik, vagy nem írja alá, ekkor nem lesz tag. Emellett a vállalt vagyoni hozzájárulást is teljesíteni kell. A társaság alapításában, illetve abban való részvételre nem lehet senkit sem kényszeríteni, ez igaz lesz az egyesülési eljárás során létrejövő gazdasági társaság vonatkozásában is. Egy ilyen előszerződésben nem lehet továbbvinni a személyesen vállalt kötelezettséget, a kérdésre a kötelmi jogi és társasági jogi szabályokat együttesen kell alkalmazni.

4.3. A jogi személyek szétválása

A jogi személy különválás vagy kiválás útján több jogi személlyé szétválhat. Különválás esetén a jogi személy megszűnik, és vagyona a különválással létrejövő több jogi személyre, mint jogutódra száll át. Kiválás esetén a jogi személy fennmarad, és vagyonának egy része a kiválással létrejövő jogi személyre, mint jogutódra száll át.

A szétválás úgy is megvalósítható, hogy

- a) a kiváló tag a jogi személy vagyonának egy részével már működő jogi személyhez, mint jogutódhoz csatlakozik (beolvadásos kiválás), vagy
- b) a különváló tagok a jogi személy vagyonának rájuk eső részével különböző, már működő jogi személyekhez, mint jogutódokhoz csatlakoznak (beolvadásos különválás).¹⁰⁰

A többszintű szabályozási struktúra alapján az Átv. 17. § (1) bekezdése szerint a szétválásra a jogi személyek átalakulásának, valamint egyesülésének közös szabályai a törvényben foglalt eltérésekkel megfelelően irányadóak. Ez a rész olyan rendelkezéseket is tartalmaz, amelyek egyrészt a korábbiak megismétlése, illetve ezekből levezethetők, így például az, hogy a szétválási terv elfogadásáról vagy módosításáról a szétváló jogi személy döntéshozó szerve dönt. Ezek alapul vételével a törvény szétválás esetén is, az egyesüléshez hasonlóan, bizonyos többszabályokat határoz meg az eljárás sajátosságaira figyelemmel: a szétválási szerződést a szétváló jogi személy tagjai, valamint a jogutód jogi személyek tagjai (leendő tagjai) kötik meg egymással és írják alá. A jogutód új jogi személy létesítő okiratát csak azok a tagok írják alá, akik az adott jogutód tagjaivá válnak.¹⁰¹ Ezek a szabályok a szétválási eljárásban elfoglalt időbeli elhelyezkedésüknél fogva az örökhagyó cselekményeihez (a szétválásról szóló döntés, szétválási szerződés aláírása) tartozhatnak. Amennyiben még nem jut cégbíróági szakig a szétválás, azaz még a szétválásról folyó tárgyalások alatt meghal a tag, szintén minél

⁹⁹ PAPP Tekla (szerk.): Atipikus szerződések. Opten Kft., Budapest, 2015. 229.

¹⁰⁰ Ptk. 3:45. § (1)-(2) bek.

¹⁰¹ Átv. 18. § (4)-(5) bek.

hamarabb rendezni kell a tag utáni öröklés, valamint a társaságbeli pozíciójában történő változás folytán támadt jogi helyzetet, azért, hogy folytathassák az eljárást.

5. Összegző gondolatok

Megállapítható, hogy a gazdasági társaságok származtatott alapításának mindegyik eseténél (átalakulás, egyesülés, szétválás) relevanciával bír valamely társaság tagjának halála, adott esetben magának az eljárásnak a végét is jelentheti. A tag halála egyben a jogviszonyának megszűnését jelenti, ezen átfogó kategóriának az átalakulás folyamatára gyakorolt hatásáról a jogalkotónak érdemes szabályt alkotnia. Álláspontom szerint abban az esetben, ha az átalakulási (egyesülési, szétválási) eljárás bármely szakasza alatt (egészen a cégbírószági bejegyzésig) megszűnik a tagsági jogviszony, és abban jogutódlás várható (pl. társasági részesedés átruházása, öröklés) célszerű lenne a Ctv.-ben megadni a társaságnak azt a lehetőséget, hogy – bizonyos körülmények, így például valamely tag halálának bekövetkeztekor – az eljárást a társaság felfüggeszthesse, azért, hogy a jogutód nyilatkozatának megfelelően folytathassák vagy befejezhessék az eljárást. A jogutód nyilatkozatát pedig akkor lehetne elfogadni, amennyiben az jogerős hagyatékátadó végzésen, jogerős öröklési perben hozott ítéleten alapul, de legalábbis örökös minőségének igazolására öröklési bizonyítványt kell tőle megkövetelni.

Figyelembe kell venni ugyanakkor azt is, nem biztos az, hogy maga az átalakulni kívánó gazdasági társaság tudomást szerez tagjának haláláról, aminek folytán a további szükséges lépéseket sem teheti meg. Elképzelhető az, hogy az örökösök nem tudnak arról, hogy az örökhagyó valamely társaság tagja volt, vagy ha tudják is, a társaság értesítése elmarad. Ekkor meg kell vizsgálni azt is, mennyiben beszélhetünk automatikus jogutódlásról. Az örökösök jogai kevésbé sérülhetnek egy általuk nem kívánt átalakulással, miután a legtöbb társaságnál kérelmezni kell azt, hogy taggá válhassanak, az ilyen kérelmeknél pedig az örökös érdeke a megfelelő tájékoztatás kérése a társaság helyzetével kapcsolatban, ennek a tájékoztatásnak a társaság részéről ki kell terjednie az esetleges átalakulásra is, az örökös pedig ennek tudatában dönthet az abban való részvételről vagy távolmaradásról.

Gondolatok a személyiségi jog egyes összetevőinek kereskedelmi értékéhez¹⁰²

Görög Márta

Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Civilisztikai Tudományok Intézete

e-mail:gorogm@juris.u-szeged

A személyiségi jogi kutatások egyik kurrens témája és felvetése az egyes személyiség-vonatkozások kereskedelmi értéke, köszönhetően többek között az infokommunikációs technológiáknak, valamint a médiának. A tématerület kettős kérdést vet fel: egyrészt az egyes személyiség-vonatkozások személyiségtől „elváló” jellegét, másrészt azok kereskedelmi értékének megengedhetőségét. A tanulmány ezen problématerülethez kíván néhány vonatkozásban hozzátenni.

Kulcsszavak: személyiségi jog, személyiség-vonatkozások, emberi méltóság, rendelkezési jog, kereskedelmi érték

Témánk vizsgálata során a személyiségi jog egységességét valló felfogásból¹⁰³ indulunk ki, melyből eredeztetetten a személyiség mind a maga teljességében, mind pedig annak egyes vonatkozásaiban *a priori* jogként (magánjogi) védelemben kell, hogy részesüljön. Az egyes személyiség-összetevők ugyanakkor nem tekinthetők homogénnek, s ez a heterogenitás megjelenik az értékjelleg jelenlétében, vizsgálatában is. Felfogásunk szerint vannak és ismertek a személyiségnek olyan vonatkozásai, amelyek a külvilágban tárgyasulnak, s elválnak magától az emberi személyiségtől, s ezek a személyiségvonatkozások – elválásuk okán (is) – önálló javakként vagyoni forgalom tárgyai lehetnek. A kérdés csupán az, miként kezelje a személyiségi jogot és a tulajdonjogot hagyományosan elválasztó kontinentális magánjogi felfogás ezen vagyoni értékű személyiség vonatkozások „forgalomképességét”.

Bár Balás P. Elemér a hasznossági elven alapulva a személyiséget alapvetően az érzékelhető külső világ jelenségein túlmutató fenoménként írja le,¹⁰⁴ amely „csupán hat a külső világra”¹⁰⁵, mégis vannak olyan személyiségi vonatkozások melyek, mint testetlen eszmei javak kapcsolatba kerülhetnek a dologi javakkal valamilyen formában. Ez a kapcsolatba kerülés / manifesztálódás jelentkezik – többek között – képfelvétel készítésében, hang felvételében, a titok napló / feljegyzés formájában való rögzítésében. Törő Károly a tárgyasulást viszonylagos elválásként értelmezi.¹⁰⁶ Ha például egy tipikus mozdulatsorra gondolunk, legyen az Elvis Presley színpadi mozdulatsora, avagy művészek aláírása, az image mind az érintettet magát jeleníti meg. Értelmezésünk szerint a nevesítést nyert személyiségi jogi vonatkozások közül ilyenén tárgyasult önállósággal a képmáshoz, hangfelvételhez, névhez, hírnévhez (különösen jogi személy esetében), illetve a titokhoz, üzleti titokhoz való jog kapcsán beszélhetünk. Az üzleti titok altípusaként értelmezett, jelenlegi magánjogi felfogásunkban személyiségi jogként felfogott know-how fogalmi

¹⁰² A tanulmány az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programja keretében valósult meg. Jelen tanulmány Szeghalmi Veronika, Sztoján Krisztina és Tóth Attila kollegákkal közös kutatótevékenység részeredményeit foglalja magában.

¹⁰³ TÖRŐ Károly: Személyiségvédelem a polgári jogban, KJK, Budapest, 1979, 28., 29.

¹⁰⁴ BALÁS P. Elemér: Személyiségi jog. In: Szladits Károly (főszerk.): Magyar magánjog Általános rész Személyi jog, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941, 624.

¹⁰⁵ Ibid, 625

¹⁰⁶ TÖRŐ: i.m. 28-29.

elemeként megkívánt annak „azonosításra alkalmas módon való rögzítése”,¹⁰⁷ mely a megoldástitok vagyoni forgalomban való aktív jelenlétét, kontraktusok közvetett tárgyaként való értelmezését támogatja. Ahogy Balás P. Elemér fogalmaz, némely személyjogok egyúttal vagyoni jogok annak ellenére, hogy a személyjogok magukban véve nem vagyoni jogok, „habár a körülményekhez képest magokból igenis vagyoni jogi tartalmat kifejthetnek vagy magokba fölvehetnek, a nélkül azonban, hogy azért személyjogi minőségüket elvesztenék. A mennyiben az ily módon támadt vagyonérték előtérbe lép, vagyoni jogi szabályozást is nyerhetnek, de még ekkor sem különíthetők el végkép az ily módon részben vagyoni jogokká vált személyjogok attól az alaptól, a melyből kifejlődtek, hanem ezentul is bizonyos tekintetben személyjogi jellegüket is megőrzik, pl. a kiadói jog a szerzői jognak folyománya marad, miként az apát illető haszonélvezési jog is az atyai hatalomnak folyománya.”¹⁰⁸ Felfogásunkban a személyiségi jegyek tárgyasulása azt jelenti, hogy a személyiségi jogok mint testetlen javak kapcsolatba kerülnek valamely testi tárggyal, amely testi tárgy ezáltal valamilyen személyiségi értékvonatkozást hordoz magán.¹⁰⁹

A vagyoni értékű összetevők „piacra vitele” alapvetően kettős célt szolgál, egyrészt az érintett személy társadalmi ismertségéhez kötött nagyobb vásárlóerőn nyugvó magasabb nyereség realizálását, másrészt a „piaci pozíció” megerősítését, s mindezt akként, hogy harmadik személy esetleges felhasználását, piaci jelenlétét korlátozza, illetve megakadályozza. Ez a „piacra vitel” generálja a magánjogi kérdéseket. Menyhárd Attila gondolatait idézve a modern marketing egyik jellemző trendje annak felismerésén alapszik, hogy ha a termék vagy a szolgáltatás a vásárlóközönség számára ismert személyiséggel kapcsolható össze, a termék vagy a szolgáltatás értéke fokozható. A személyiségnek egyes jegyei - hasonlóan a tulajdonjog tárgyaihoz - hasznosíthatók, ennél fogva pedig kereskedelmi értékkel bírnak. A szponzori, merchandising szerződés célja az érintett egyes személyiségi jogi vonatkozásainak kereskedelmi célú felhasználása. A kereskedelmi értéket leginkább az érintett személy társadalmi ismertsége adja meg. A személyiségnek ezek a piacképes megnyilvánulásai nem esnek a szellemi alkotásokra vonatkozó szabályozás hatálya alá, bár azokhoz hasonlóan maguk is piacképes jószággá válnak, ha a jog a felhasználás engedélyezését monopolizálja azzal, hogy csak a jogosult hozzájárulásával tekinti azt jogszerűnek.¹¹⁰

Azt kell vizsgálni, miként, milyen magánjogi metodika mentén vehetnek részt a vagyoni forgalomban ezen komponensek, illetve ha harmadik személy az érintett jogosított pozícióját zavaró magatartást fejt ki, úgy milyen eszköztár hívható segítségül. Ez utóbbi kérdéskört vizsgálva a magánjog a személyiségi jogvédelmi, illetve a szellemi alkotások¹¹¹ jogi eszközrendszerével tud operálni, ahol vagy nevesített személyiségi jogként (képmás, hangfelvétel, név), vagy az általános személyiségi jog ölébe vonva (jellegzetes mozdulatsor, image), vagy pedig védjegyként (az érintett nevét tartalmazó szóvédjegy) vonja védelmébe e vonatkozásokat, mely jogi eszközök abszolút hatályú védelmet eredeztetnek. Megint további oltalmat jelenthet, ha az érintett neve kereskedelmi névvé vált. Harmadik személlyel szemben

¹⁰⁷ Ptk. 2: 47.§ (2) bek.

¹⁰⁸ BOZÓKY Alajos: A személyjogokról. In: Fodor Ármin (szerk.): Magyar magánjog Általános rész, Singer és Wolfner kiadása, Budapest, 457.

¹⁰⁹ SCHULTZ Márton – GÖRÖG Márta: A név tárgyasulása a kereskedelmi megjelölések vonatkozásában (Megjelenés alatt)

¹¹⁰ MENYHÁRD Attila: A magánélethez való jog, In Medias Res, 2014. december, 402.

¹¹¹ Rosenthal a showja koncepcióját és különösen karakterisztikus, show-hoz kötődő mozdulatát szerette volna jogi védelemben részesíttetni. BGH GRUR 1981, 419 - Quizmaster

a személyiség-vonatkozások használatára, felhasználására irányuló szerződések relatív hatályú védelmet vonnak az érintett köré.

A személyiségjegyek feletti rendelkezés egyes jogrendszerekben megengedett és a tulajdonjog mintájára kereskedelmi céllal hasznosíthatóvá válik, míg más jogrendszerekben a személyiség tulajdonként való elismerésének hiánya nem teszi / (kevésbé teszi) lehetővé a személyiségjegyek engedély nélküli kereskedelmi céllal történő felhasználását. A kontinentális jogrendszer a személyiségi jogokat emberi méltóság, míg az angolszász jogrend rendelkezési alapúként értelmezi. Ez a felfogásbeli különbség az, amely eltérő vonásokat fest a személyiség egyes vonatkozásai vagyoni értékűségének tablójára, ahol az egyik alapvető kérdés az, hogy milyen jogosultságok kapcsolódhatnak az egyes személyiségjegyek feletti rendelkezéshez.

A személyiségben a tulajdonjogi jelleget hangsúlyozó felfogás (*right to publicity*) az Amerikai Egyesült Államokban elismert leginkább. Az Egyesült Királyságban a *right to publicity* ún. diszkrét formája létezik csupán, de a kereskedelmi érték itt is elismerést nyert többek között a *passing off tort* alkalmazhatóságának kiterjesztése által,¹¹² és a jelenlegi tendencia szerint a személyiségben rejlő kereskedelmi érték gazdasági célú hasznosíthatósága a tulajdonjog analógiájára kerül elismerésére.¹¹³ Ausztráliában és Franciaországban a legújabb jogalkalmazói törekvések a személyiségjegyek hasznosíthatóságát szintén a tulajdon mintájára teszik alkalmazhatóvá, bár a francia rendszer kettős, mivel a bírói gyakorlat az „újtípusú” szellemi alkotások jogaként ismeri el, azonban a jogalkotás még nem ismerte el ezt a megközelítést.¹¹⁴ A japán legfőbb bírói fórumon már évek óta diskurzus tárgya a „*right to publicity*” természete, s a diskurzus résztvevői bár elismerik, hogy az a személyiségi jóból ered, ugyanakkor nyitva hagyják az átruházhatóságát érintő kérdést, ami alapvetően arra vezethető vissza, hogy az a japán jogalkalmazási gyakorlatban még nem merült fel komolyan.¹¹⁵ A japán gondolkodást ugyanakkor komplexé teszi, hogy az mind az amerikai, mind pedig a német modell által befolyásolt, hiszen hatással van rá az amerikai *right of privacy* / *right of publicity* fogalmi kettőssége, valamint a német „*allgemeines Persönlichkeitsrecht*” (általános személyiségi jog), s emellett fókuszában a – német jogirodalmi fordítás szerinti – ún. „*Anziehungskraft auf Kunden*” áll. A japán „*right of publicity*” a névhez, képmáshoz és a jóhírnévhez való jog védelmével együtt a személyiségi jog fogalmi körébe tartozik.¹¹⁶

A német jog akként oldja fel a személyiségi jog vagyoni aspektusaiból eredeztethető problémát, hogy különbséget tesz az eszmei (ideell) és a vagyoni (kommerziell), illetve „anyagi” (materiell) személyiségi jogi összetevők / vonatkozások között.¹¹⁷ Ezen alapulva csak a vagyoni (kommerziell, *vermögenswert*) összetevők kapcsán merül fel a forgalomképesség kérdésköre, az eszmei összetevők az érintett személyéhez tapadnak, ami kizárja azok vagyoni forgalomban való részvételét. A jogirodalom alapvetően három megoldással, modellel operál a „forgalomképesség” kapcsán. Egyrészről megjelenik az

¹¹² TERRY, Andrew: *Exploiting Celebrity: Character Merchandising and Unfair Trading*. 12 U.N.S.W.L.J. 1989, 204-239; MERVYN, Alyssa A.: *The Marilyn Monroe Effect: The Postmortem Right of Publicity's Property Interests Must Survive a Personality's Death in Jurisdictions Worldwide*. 19 Sw. J. Int'l L. 181 2012-2013., 188.

¹¹³ MERVYN: i.m. 188.

¹¹⁴ MERVYN: i.m. 189.

¹¹⁵ SOOJEONG Kim: *Der Schutz vermögenswerter Interessen des Persönlichkeitsrechts in Deutschland, Japan und Südkorea*, Duncker & Humblot, Berlin, 2016, 145.

¹¹⁶ SOOJEONG: i.m. 151. A japán modell az „*Anziehungskraft auf Kunden*” alatt a személyek áruk, szolgáltatások kelendőségének fokozására felhasználható ismertségét, hírnevét érti. SOOJEONG: i.m. 168.

¹¹⁷ Matthis Merkel: *Die Vermarktung von Teilaspekten des Persönlichkeitsrecht nach dem allgemeinen Zivilrecht und dem Markenrecht*, Verlag Dr. Kovač GmbH, Hamburg, 2014, 25.

érintett személy beleegyezését vagy engedélyét feltételező átruházás,¹¹⁸ illetve a forgalomképességet azon személyiség vonatkozások esetére biztosító modell, amelyek „önállósultak”, s így átruházásra kerülhetnek.¹¹⁹ A harmadik modell egy translációs átruházását támogat, amely dologi hatást bont ki és egy teljes értékű átruházást állapít meg, amelynél az átvevő a legerősebb jogot szerzi meg.¹²⁰ Ez az utóbbi modell biztosít csak lehetőséget a személyiség-vonatkozás érintett személy hozzájárulását nélkülöző, további harmadik személyt jogosító átruházásra, ugyanis a többi modellnél jogosított pozícióban továbbra is az érintett személy marad, az egyes jogok így különösen a hozzájáruláshoz való jog őt illeti.

A történetiséget vizsgálva a BGH az 1968-as, a személyiségi jogok átruházhatóságának korábbi dogmáját leszűkítő Mephisto ítéletében már megjelenítette a személyiségi jog vagyoni vonatkozásait. Itt fogalmazta meg először, hogy „a személyiségi jog – függetlenül annak vagyoni értékű komponenseitől – mint legszemélyesebb jog elidegeníthetetlen és nem örökölhető.”¹²¹ A Nena döntésében (1984) bár a BGH megállapította a képmáshoz való jog személyiségi jogi jellegét, válasz nélkül hagyta a képmáshoz való jog átruházhatóságára irányuló kérdést, s az énekesnő képmásával ellátott sztárfotókat, pólókat és más cikkeket Nena hozzájárulása és licence nélkül forgalmazó harmadik személyt díjazás fizetésére kötelezte.¹²² Később az „Universitätsemler” döntésében kimondta, hogy a névhez való jog önnönmagában dologi jogi hatállyal nem átruházható.¹²³ A személyiségi jog eszmei és vagyoni aspektusa közötti különbségtételt a német legfelsőbb bírói fórum az 1999-es Marlene Dietrich,¹²⁴ majd a Blauer Engel¹²⁵ ítéletében fejtette ki. A bíróság megállapította, hogy a személyiség részben magas gazdasági értéket hordoz magában, ha az érintett személy a művészi, sportpályán jó eredményeket ért el,¹²⁶ s ezért a bíróság elismerte a vagyoni értékű vonatkozások örökölhetőségét. Ez az álláspont később számos további bírósági ítéletben jelent meg.¹²⁷ A német Alkotmánybíróság 2006-os „Werbekampagne mit blauem Engel” ítéletében mutatott rá az alkotmányjogi és polgári jogi személyiségvédelem különbözőségére.¹²⁸ Támogatva a BGH álláspontját megerősítette, a személyiségi jog eszmei vonatkozásai elidegeníthetetlenek.¹²⁹

A vagyoni értékű komponensek BGH általi elismerését követően az volt az alapvető kérdés, hogy ezen komponensek miként viszonyulnak egymáshoz. A jogirodalomban két felfogás alakult ki. A dualista koncepció¹³⁰ a vagyoni értékű vonatkozások önállóságát támogatja, a monista felfogás¹³¹ a személyiség egységes felfogását vallja, amely az eszmei és vagyoni

¹¹⁸ GÖTTING, Hortst-Peter: Persönlichkeitsrechte als Vermögensrechte, Mohr Siebeck, 1995, 142.; Unseld, GRUR 2011, 982

¹¹⁹ Forkel: GRUR 1988, 491, 498.; KLÜBER, Rüdiger: Persönlichkeitsschutz und Kommerzialisierung, Mohr Siebeck, 2007, 89.

¹²⁰ AHRENS, Claus: Die Verwertung persönlichkeitsrechtlicher Positionen, Ergon, 2002, 396.

¹²¹ BGH GRUR 1968, 552, 554 - Mephisto

¹²² BGH GRUR 1987, 128 - Nena

¹²³ BGH GRUR 1993, 151, 152 - Universitätsemler

¹²⁴ BGH GRUR 2000, 709 - Marlene Dietrich

¹²⁵ BGH GRUR 2000, 715 - Der blaue Engel

¹²⁶ BGH GRUR 2000, 709, 712 - Marlene Dietrich

¹²⁷ BGH GRUR 2006, 252 - Postmortaler Persönlichkeitsschutz, BGH GRUR 2007, 139 - Rücktritt des Finanzminister; BGH GRUG 2007, 168 - kinski.klaus.de; BGH GRUR 2008, 1124 - Zerknitterte Zigarettenschachtel, BGH GRUG 2011, 647- Markt & Leute

¹²⁸ BGH GRUR 2006, 1049, 1050 - Werbekampagne mit blauem Engel

¹²⁹ BGH GRUR 2006, 1049, 1051 - Werbekampagne mit blauem Engel

¹³⁰ BEUTHIEN, Volker - SCHMÖLZ, Anton S.: Persönlichkeitsschutz durch Persönlichkeitsgüterrechte, Verlag C.H.Beck, 1999, 32.

¹³¹ GÖTTING, Handbuch § 10 Rn. 11.

érdekek védelmét nyújtja. Ezen koncepciók mentén a kereskedelmi piacra vitel területéhez kapcsolódóan megjelentek az olyan terminus technikusok mint „Persönlichkeitsverwertungsrecht”, és a „Persönlichkeitsgüterrecht” „Persönlichkeitsnutzungsrecht”. Ezek a terminusok kifejezik a „hasznosításhoz”, „átruházáshoz” szükséges azon fogalmi elválasztást, amely az eszmei és a materiális személyiségi jog között tesz különbséget. A Peukert nevéhez fűződő, „Persönlichkeitsverwertungsrecht” kettős természettel, így személyiségi jogi, valamint vagyoni jogi természettel bír és mind az eszmei mind pedig a vagyoni érdekeket egyaránt kielégíti, ezért az általános személyiségi joghoz viszonyítottan különleges szereppel bír.¹³² A Heitmannhoz kötődő „Persönlichkeitsnutzungsrecht” konstrukció a vagyoni értékű komponensek tulajdonképpen általános személyiségi jogról való leválasztására épít. Ez a megoldás lehetőséget teremt egy új, az eszmei személyiségi jogtól független jog megteremtésére.¹³³ Ezen önálló, a személyiségi jogról leválasztást nyert „személyiségi-felhasználási-jog” már átruházható és örökölhető.¹³⁴ A Beuthien és Schmölz által kimunkált, végeredményét tekintve a „Persönlichkeitsnutzungsrecht” konstrukcióra hasonlító, a dualista felfogáson nyugvó „Persönlichkeitsgüterrecht” modell a személyiség eszmei és vagyoni komponenseinek összeegyeztethetlenségéből indul ki. Beuthien és Schmölz a pénzben kifejezhető vonatkozásokra nem mint a személyiségből magából fakadó javakra tekint, hanem sokkal inkább olyan független jogokként, amelyek az emberhez kívülről tapadnak.¹³⁵ Ezáltal a Persönlichkeitsgüterrecht vagyoni értékű, átruházható vonatkozásként fogható fel.¹³⁶

Az infokommunikációs technológiák elterjedése előtt általános kijelentésként lehetett megfogalmazni, hogy az abszolút közéleti szereplők személye rejt magában vagyoni értéket, a közéleti szereplők egyes külső vonatkozásai alkalmasak termék, szolgáltatás kelendőségének fokozásra, a közszereplők a szponzori, merchandising szerződések alanyai. Az internet elterjedése, amelynek segítségével ma már szinte bármely kreatív felhasználóból dollármilliókat kereső youtube sztár varázsolható,¹³⁷ megcáfolni látszik ezen kijelentést. Egyrészt egyre nagyobb azon személyi kör, amelyből előbb relatív, majd abszolút közszereplő válhat, másrészt tónusossá kezd válni a közéleti szereplők és a személyek közötti korábbi éles határvonal.

A fentebb elemzett kontinentális és amerikai modell felfogásbéli különbségeiből ered, hogy milyen modell alapján értékelhető a vagyoni érték, s ekként milyen modell alapján rendelhető jogkövetkezmény megsértése esetére. A személyiségi jogok megsértése esetén érvényesíthető magyar jogkövetkezményi tablót elsősorban a médiában megvalósuló jogsértések festették át, így a jogalkotó a jogosulti hozzájárulást nélkülöző személyiség-vonatkozások felhasználásból eredő méltánytalan helyzetek magánjogi eszközökkel való rendezése érdekében lehetőséget teremt a jogsértéssel elért vagyoni előny elvonására.¹³⁸ A Ptk. majd négy éves hatályba lépése óta a jogkövetkezmény bírósági eljárás során való alkalmazására – a bírósági határozatok gyűjteményén nyugvó legjobb tudomásunk szerint – még nem került sor. A vagyoni előny azonban – véleményünk szerint – bizonyíthatósági nehézséget hordoz magában különösen akkor, ha a jogsértő kiadó például személyiségi jogot sértő paparazzi fotókkal operál. Nehezen kimutatható, hogy keletkezett-e, s ha igen, úgy milyen mérvű vagyoni előny a kiadó oldalán.

¹³² Peukert ZUM 2000, 70, 720; Götting: In: Götting-Schertz: Handbuch des Persönlichkeitsrechts § 10 Rn 9.

¹³³ HEITMANN, Lutz: Der Schutz der materiellen Interessen, Universität Hamburg, 1963, 3.

¹³⁴ HEITMANN: i.m. 76, 81.

¹³⁵ BEUTHIEN – SCHMÖLZ: i.m. 16.

¹³⁶ Beuthien – Schmölz: i.m. 20.

¹³⁷ <http://24.hu/tech/2016/12/13/embertelen-sokat-keres-a-10-legnagyobb-youtube-sztar/> (2017. július 11.)

¹³⁸ Ptk. 2:51.§ (1) bek. e) pont

Ebből a megfontolásból indul ki az amerikai felfogás is a probléma lényegét abban látva, hogy nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy adott esetben mennyit „tesz hozzá” a közszereplő személye a reklámhoz, sikeres hirdetéshez.¹³⁹ A többségi álláspont szerint azt kell megvizsgálni, hogy amennyiben a közszereplő személyiségének valamely aspektusát az ő hozzájárulásával használták volna fel, a rendes piaci viszonyok között mekkora ellenértékre lehetett volna jogosult az érintett közszereplő. A kár mértéke a felhasználásért esetlegesen járó díjjal fog megegyezni.¹⁴⁰

A német jogalkalmazási gyakorlat a vagyoni értékű összetevőket elismerő felfogásból kiindulva licencia analógiát alkalmaz a vagyoni kártérítésen belül az elmaradt haszon megállapítására. Ezen modell alapján az igényérvényesítésre jogosult olyan mértékű díj igénytel lép fel, amely mérvű díjat felhasználási engedély megléte esetén kaphatott volna a jogszerű felhasználótól.

Az amerikai és a német modellek vizsgálata felveti annak kérdését, hogy a magyar magánjogi gondolkodás és normatív szabályozás keretrendszerében melyik megoldás elemei építhetők bele, tudnak-e ezen modellek mintául szolgálni a magyar jogalkalmazási gyakorlat és jogértelmezés számára. A személyiség és a tulajdon éles elválasztásán nyugvó szemlélettel¹⁴¹ nehezen összeegyeztethető az amerikai modell. A felfogásbéli hasonlóságok, az emberi méltóság alapú személyiségvédelem, a német megoldás jegyeinek vizsgálatát feltételezik. A magánjogi kódex személyiségi jogi vezérelve a személyiségvédelmet – eltérően az 1959-es Ptk-tól – pozitív oldalról közelíti meg.¹⁴² Ahogy Lábady Tamás fogalmaz: „a generálklauzula (...) a törvényhozó által biztosított instrumentum az állandó jogi adaptációra”.¹⁴³ A Ptk. – hasonlóan az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslathoz – általános jellegű tartalmi szabályt alkalmaz, tartalmilag határozza meg a személyiség általános védelmét.¹⁴⁴ Ez a pozitív megközelítés véleményünk szerint nem szab gátat az érintett azon szándékának, hogy szabadon rendelkezék személyisége felől, szabadon döntse el miként és milyen körben engedi személyiségét folyni, abba milyen körben enged belátást és behatást. Így maga dönt képmásáról készített felvétel, naplója, vagy az ész szüleményei nyilvánosságra hozataláról, s ezen jogosultsága más számára való biztosításáról.¹⁴⁵ Az érintett személyiségéhez való tartozás okán ez az átengedés sohasem lehet teljes. Az „átengedés” a magyar jogalkalmazási

¹³⁹ MC CARTHY, Thomas: Public Personas and Private Property: The Commercialization of Human Identity. 79 Trademark Rep. 1989, 683.; SIMON, Todd F.: Right of Publicity Reified: Fame as Business Asset. 30 N. Y. L. Sch. L. Rev. 1985, 702-704.

¹⁴⁰ HYLTON, B. St. Michael – GOLDSON, Peter: The New Tort of Appropriation of Personality: Protecting Bob Marley's Face. 55 Cambridge L.J. 1996, 61.

¹⁴¹ Vö.: MENYHÁRD: i.m. 66.

¹⁴² Ptk. 2:42. § [A személyiségi jogok általános védelme] (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét, így különösen a magán- és családi élet, az otthon, a másokkal való - bármilyen módon, illetve eszközzel történő - kapcsolattartás és a jóhírnév tiszteletben tartásához való jogát szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja.

¹⁴³ LÁBADY Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002, 137.

¹⁴⁴ TÖRÖ: i.m. 58. „A személyiségi jog, »generális klauzulája« a Mt. javaslatában az aranyhíd, mely tételes szabály alakjában ad bátorságot a bírói gyakorlatnak arra a szabadabb működésre, mely a magánjogi bíraskodás alaptermészetéhez tartozik és amely a magyar bírói gyakorlatnak amúgyis jobban elel meg, mint a pozitív joghoz való merev kötöttség elve.” BALÁS P.: i.m. 629.

¹⁴⁵ „A név használata az egyén legszemélyesebb joga; arról az egyén szabadon rendelkezhetik és a nevének mint kizárólagos tulajdonának a használatát másnak megengedheti, - azonban csakis a saját nevének használatát ruházhatja át jogérvényesen és a *névhasználat átengedése* csak az átengedő egyén életére, illetőleg haláláig szólhat.” (A Kúriának a Jogi Hírlap X. évfolyamában 890. sorszám alatt közölt határozata) „Minden személyt a saját nevéhez való kizárólagos jog illet meg, ennél fogva másokat annak a *jogtalan használatából* kirekeszthet. Senki sem tartozik tehát tűnni, hogy a nevét harmadik személy a maga vállalatához a kelendőség fokozása végett – reklám gyanánt felhasználja.” A Kúriának a Jogi Hírlap XI. évfolyamában 93. sorszám alatt közölt határozata.

gyakorlat szerint megvalósul engedély adásában, illetve az egyes személyiség vonatkozások „felhasználására” irányuló szerződések, így különösen szponzori, reklám és merchandising szerződések megkötésében. Gondolatvilágunkhoz, s a magyar személyiségi jogi rendszerhez az a német megoldás áll közelebb, mely a szellemi alkotásokhoz, az ész szüleményeihez hasonlatosan az eszmei és a vagyoni érdekek közti különbségtételre alapítva teszi lehetővé a személyiség-vonatkozások vagyoni forgalomban való jelenlétét, s biztosíthatja személyiség-vonatkozások licencszerződési közvetett tárgyként való értelmezését.¹⁴⁶ Ez a jelenlét – miként azt már korábban jeleztük – nem idegen a jelenlegi személyiségi jog rendszerében sem, ahol az egyébként forgalomképes know-how nevesített személyiségi jogként nyer értelmezést. Mindemellett a jelenlegi uralkodó felfogás alapján megnyugtató megoldást a személyiség-vonatkozás védjegy oltalomban részesíttetése jelenthet, mely abszolút hatályú oltalom védelmet nyújt a jogosulatlan kereskedelmi hasznosítással szemben, s biztosítja a felhasználási szerződések megkötését.

¹⁴⁶ FALUDI Gábor: A licencia szerződés. Polgári Jogi Kodifikáció, 2008. 2. sz., 13.